

ԿՈՄՅԵՐԻՏԱԿԱՆ

ԳՐՈՂՆԵՐ

ԱՐՄ. ԹԱՄԱԶՅԱՆ

ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ

ՊԵՏՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1930

891.99.
թ-20

6 NOV 2011

№ 4

ԿՈՍՑԵՐԻՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐ

№ 4

291-99

թ-20

ԱՐՄ. ՔԱՄԱԶՅԱՆ

Հ Ա Յ Ա Յ Ք Ն Ե Ր Ը

(Պատմագրության հավաքածու)

ՊԵՏՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ 1930 թ.

17.04.2019

30714

ԳՐԹՈՒՑԿԱՆ ՆՎԻՐՈՒՄ ԵՄ
ԱՆՆԱՀՎԵՐԴՈՒ ՊԼՆՁԱԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՑԵՎ
ՇՆԽՏԵՐԻ ՑԵՐԿՈՒ ՀԱԶԱՐԱՆՈՑ
ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԵՏՆՐԱՏ № 1446.
ՊԱՏՎԵՐ 503
ԳՐԱՌԵՊԳԼԽՎԱՐ 6001 (P)
ՏԻՐԱԺ 2500

44003-63

ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ

«Նրանք արդեն սկսել են
ստեղծագործական կըրա-
կով վառվել»:

Ա. ԿՈՍՏԱՐԵՎ

ԴՐՍՒՑ, ԴԻՇՆԵՐԸ

Գործարանի մոտ որ ու գիշեր թշնամ է գալարվող
ը, լեղում, հղկում ատերի քարերը: Յեվ յերբ սու-
ծորում է յերկար ու գուրալի, ասես քաղցրու-
ն է հոսում խավար ձորով:

Յերեկոները, յերբ մութը ձորն է մտնում, քայլում
գործարանի ու գետի միջև ձգվող յերկաթուղիով,
թվում է, թե չուրջ մի ատասպելական վայր է,
կեքյաթային գիշեր...

Մի կողմից լավում են ասանյակ մեծ ու փոքր մե-
սների, պղինձ հալող հսկա կաթսաների մոնչյունը,
ս կողմից՝ փրփրաբաշ ալիքների շառաչն ու միո-
սկ թշնոցը:

Բանվորական ավանի հարյուրավոր բնակիչները
որել, մանրամացել են այդ ձայներին: Յերբ նրանցից
ը գուրս է գնում ավանից, ասես ինչ վրբ մի բան

պակաս ե զգում—ականջներն ել չեն լսում ջրերի ու մեքենաների յերգը :

Յերկաթուղու աջ կողմը՝ բարձրություն ե ձորը յերկարությամբ, վորին աչքդ հազիվ ե կարում : Դենը, բարձրությունից ել են կողմը, ցերեկով դու կտեսնես լայն դաշտերում շորտովող հասկե՛ր, հասկե՛ր ե հասկեր... Իսկ գիշերը, հեռվից, ջրերի վրայով միայն կլես չներե տխուր մոռնոցն ու դայլահաչը : Հասկերիցն ել դենը սարեր՝ ստորոտները փաթաթված խիտ անտառների գոտիով : Զորում, գործաւանի չուրջը, այգիներ կան շատ. ծառերը թերթից անքում են, ճյուղերը չոքում մինչև դետին :

Յերկաթուղու ձախ կողմը՝ գործարանն ե փոված : Կան շարքով կանգնած հանրակացարաններ, շենքեր, իրենց բնակիչների հատուկ կենցաղով ու սովորություններով : Վեց նոր շենքեր կան շարքով. նրանց բաղամթիվ պատահաններից յերեկում են առատ լույսեր : Լույսերը վառ են ե բաղմերանդ,—կանաչ, կարմիր, կապույտ... Առես գիշերվա խավորում վեց շենքերում հրդեհ ե մխում ե տարբեր գույնի լեզուները դուրս ե մեկնովել պատահաններից : Յեթե ցերեկով արևի լույսի տակ դետես շենքերը, կնկատես, վոր պատերը նոր են բարձրացել ե դեռ թարմ են քարերի տաշած տեղերը ու արեւը դեռ չի կիլել տանիքների թիթեղների մոդ կարմիր գույնը :

Նոր շենքերի արանքում, պատերի տակ հոգե ցածր տներ կան պղպած : Նրանց բնակիչները բողբոլում են, վոր այլևս ներսն արևի շողեր չեն ընկնում, խոնավ ե...

Ասում են, վոր այլ հոգե տները չինել են հույների, այն ժամանակ, յերբ առաջին անգամ ձորում հոգը

տրանջացել ե բահերի ու քլունդների հարվածից ե ձին քաշել ե պղնձահանքի առաջին բեռը :

Հանրակացարաններից ե գործարանից են կողմ, հեռվում, պղնձահանքի սարեր կան դորչ ու կարմրավուն քարերով :

Նրանք չեն յերևում գիշերվա թանձր խավարի մեջ :

Գիշերը յերկու անգամ փխվում են հերթերը : Սուլիչի առաջին կանչին բացվում են հանրակացարանների դռները ե լանվորները քարքարոտ արահետներով շտապում են դեպի ցերեքը : Ուշացողը պիճակի մի թիւը հազնելով ե տնից դուրս գալի, աչքերը արորելով համբուր :

Մի յերիտասարդ սուլիչի վերջին կանչին իջավ հանրակացարանի յերրորդ հարկից ե արդ ու թըմփթմփացող քայլվածքով անցավ հին, հոգե անակի մոտով : Տնակի խորխուլ պատերն զգացին ամուր վաղքը, ե առատազը հոգ մաղեց :

— Ա՛յ թաղեմ քու արեւ հա՛... Տենաս ո՞վ եր,— ներսից քահարամ թոնթորաց մի պառավ ձայն :

ՈՂԱԿԸ ՄՂՄՈՒՄ Ե

Զորի այգիներում դեռ առաջին մռչահավը թեվին չեր խփել ծառերի արանքում, յերբ բացվեց մեխանիկական ցեխի դարպասը :

Հեռահաս հավաքվում են ցեխի վարպետներն ու աշակերտները,—ծիճաղով, կատակով :

— Ես որն ել չուտ անց կացնենք,—հորանջից ծերուկ վարպետ Մխոն,—ե՛հ, ծերացա, ջահելությանս օրերից մի բան չհասկանալով :

— Ախր ծերուկ, եդ միւրուքդ վո՞ր աշխարհում ես սպիտակեցրել, վոր կարդին որ քաշելիր...

— Յեա ել հենց եղ եմ ասում, վարդիս: Մենք, ծերերս ել հաշվի մեջ չենք. հիմա հերթը ձերն ա...

— Մխո ջան, — թովալով մեջ մտալ կամ յերևա Մուկուչը, — վո՞նց ա, քո կարծիքով յես «հաշվի» մեջ եմ, թե չե...

— Տո, ախմախ, — կատակեց աչքը չիլ Գարոն, — վոր Կիմոն «հաշվի» մեջ ա, բա դու դո՞ւրան ես...

— Հա՛... հա՛... հա՛... — քրքջացին բոլորը, — ինչ անուն տվիր ե՛:

Դեռ հնչում է սուլիչը, ու բանվորներին կանչում կարոտով... և նրանք վազում են ձևով:

Սկսվում է մեծ առերյան:

Մեքենաները, փոկերն ու անիվները նրանց ձևերի տակ շունչ ու թափ են առնում և սկսվում է տենդադին աշխատանք:

Վաղ առավոտից մինչև յերեկո դուրսում է վենտիլատորն ու թարմ ոդ տալի ներսը: Իսկ մոտիկ ցեխում, կոմպրեսորները համերկ են սարքել...

Մեխանիքական ցեխի վարպետ Վանոն մի քանի անգամ աչքն անկապից արհեստանոցը և տեսնելով, վոր Կիմոն բացակայում է, գլուխն ուրրեց... Այդ րոպեին վարպետին ուղաղի նայողը կնկատեր, թե ինչպես նրա աչքերում խաղում է մի անհանդուրժյուն և ճակատի կնճիռները մի սլահ շարվում են կողք-կողքի:

— Տեսնո՞ւմ եք ընկերներ, — մոռյված խոսեց վարպետ Վանոն, — շուտով նախաճաշի սուլիչը կհնչի, բայց դեռ Կիմոն չի յեկել: Լսե՞նց ենք դործը աանելու:

— Ախր մենակ Կիմոն չի: Մյուս ցեխերում ել կան լազրեր: Յեա ասում եմ, դրանց հարցը կտրականապես

դնենք յեկող արտադրական նիստում. թե չե ըսհենց ըլիլ չի: Պաի հուպ տանք դրանց, — վոգեվորված խոսում է Մուկուչը:

— Կիմոն հենց գիտի, — գլխարկը հետ դնելով վրա բերեց աշակերտ Սրապիոնը, — թե եստեղ գլուղն ա, վոր կամի վրա ննջալով խուրձը կալի: Եհե՛յ...

— Կարիք չկա իզուր խոսել. Կիմոն հե՛չ, հաշվեց դուրս ա, — ասեց Մխոն:

Յերեկո վոտքեր ներս յեկան թույլ, դեռինք քրքրակալով: Կիմոն եր, — անլվա յերեսով, գլխարկը հետ և ծուռ ծածկած, ծխախոտը բերանին, ու մի վուճջ խճճված մաղեր՝ կոկորդիկի տակից կախ ընկած: Ամեն սրվա սկես ելի արձակած են բլուզի կոճակները, ու տակից յերեվում է կեղտոտ շապիկի վիզը...

Իսկ մինչև նրա ներս դալը, մեքենաները քանի՛-քանի՛ պտուճա էյին գործել: Դանդաղ քայլերով մոտեցավ վարպետ Ալեքսանին.

— Ե՛յ, բան ու ման կա՞ անելու, տուր:

— Չե՛ «չըկա», բա՛նքդ: Փոխանակ ուչ դալուդ մասին վարիչին բացատրություն տալու, ծաղրանքով ես «բան ու ման» խնդրում:

— Դե՛ լավ դու յել: Յույց մի տուր, վոր մեծ ես. եստեղ խաղաչինության տեղ չի:

— Յե՞ս եմ խաղեյինի նման, թե դու: Ախր դու յել գիտես, վոր դործ չատ կա անելու, համա ելի հարցնում ես: Կոնվերտի համար չինվոյ վինտիկները կիսատ ա, վերջացրե՞լ ես:

— Վո՛չ:

— Դե վերցրու և աշխատի:

Կիմոն արհամարհական հայացք ձգեց Ալեքսանի

վրա և դանդաղ շարժվեց, առես «գիշերը կարճ դարձ լինելը հնձած»:

— Անուշը ել կոմսամուլ ես դրել, ու մեծ-մեծ բըր-դում ես ժողովներում: Միայն խոսելը չե բանը,— Կիմոյի հետեից ձայն տվեց Ալեքսանը:

Արհեստանոցի վարիչ Վանոն հանկարծ հեռվից նր-կառեց Կիմոյին, վոր դողնոցով բերում է վինտիկները:

— Նոր ա յեկել շան վորդին,— մտածեց նա,— մտի՛կ վոնց ա ման դալի, վոնց վոր շան բերանից խլած վարաս լինի:

Ապա վարպետ Վանոն մոտեցավ Կիմոյին, սպա-սեց, մինչև վոր դատարկի գոգնոցը... կանդնեց ուղիւ, անշարժ, ձեռքերը հետևը դրած: Նայում էր աշխատ, վոնց վոր դեմքի վրա դառն ծիծաղի հետքեր լինելին ստառած: Աչքերը կկոցեց,—ասես ղլմացից արևը ծա-կում էր,—ու անթարթ հայացքը մեխեց Կիմոյի աչքե-րին. նա ասում էր մտքում.

— Խեղճ ես, նաև հպարտ, դուռդ: Մի՞թե վորոշել ես դիտավորյալ ուշանալ: Բեկ ցո՛ւյց կաանք մեր ուժը, վոր աշխատես, լինես մեկ հետ, յեթե վոչ, կըթողնես դործարանը...

Սուր, ուղղակի խայթող էր վարպետի հայացքը Կիմոյի վրա: Այվելի լավ չե՞ր, խոսքով նախատեր, հայհոյեր, միայն թե իրեն չնայեր այդ Դոտարի պես ծակոց հայացքով:

— Կիմո, — վերջապես խոսեց վարպետ Վանոն,— բոսն րոպե ուշացել ես ու համարյա միշտ ուշանում ես (ու ճկութիւն ծախեց): Քանի որ ա, վինտիկները չես պատրաստում, ձգձգում ես. դա յեկ առաջի պարբը չե (ծախեց յերկրորդ մասը): Չգիտեմ ել վորն ասեմ: Չի՛

կարելի այդպես: Չե՞ վոր յես ել գործի պատասխանա-տու չեմ: Յես ել ձեռնանով եմ գործ անելու, ձեռքանով պատասխան տալու: Մեկին-յերկուսը լավ աշխատելով՝ հեչ, բան չի դուրս գա, պետք ա բոլորս ել լավ աշխա-տենք: Ախր դու կոմյերիտ ես, քո վրա ավելի մեծ պարտք կա դրած: Համա դու՝ հեչ: Թե քեզ ասած, թե մի յես քարի: Մի լավ թամաշա արա քեզ, տես վոնց ես հաղնված, վոնց ես ժամ պալի արհեստանոցում, ա-սես թմբած լինես:

Այս խոսակցութիւնը կատարվում էր վարպետնե-րի և աշակերտների աչքից հեռու—արհեստանոցի մյուս ծալքում: Կիմոն ցանկանում էր «վոտքը քաշել», ապտովել այդ ճեչող խոսակցութիւնից:

— Դե, ինչ անեմ,— աշխատեց արդարանալ Կիմոն, վոտքի մի ծալքով քանդելով հողը,— մեկ-մեկ դուռը եմ գնում, ժողով ա լինում, ես ա, ես ա...

— Ի՞նչ... միթե մյուսներս ժողով չենք գնում: Բոլորը բողոքում են, պահանջում, վոր յեթե աշխոյես չարանակես, քեզ պետք ա ուղարկել «բազնի» կամ մի ուրիշ ցեխ:

Կիմոն խելույն պատկերացրեց «բազնի» ցեխի աշ-խատանքները: Այնտեղ բանվորներն ամբողջ որը քար, հող, ցեխ ու կիր են կրում, ձեռքերը չանդովում, ջար-դվում, արյունոտվում, քրտինքի մեջ լողում են... «Չե՛, չե՛...» մտածեց Կիմոն ու սարսափ վրաց «բազ-նի» ցեխը գնալու մտքից:

Վարպետ Վանոն նորից պնդեց.

— Լսո՞ւմ ես, ել գործից չպետք ա ուշանաս: Պետք ա յեռանդով աշխատես, վոնց վոր սեփական գործի վրա: Չպետք ա հետ մնաս քո ընկերներից:

— Ընկերներս, հա՛— չրթունքները սղմեց Կիմոն, —
յես դիտեմ, թե նրանք ինչպես նախանձն են... Դու, յեւ
ես նախանձ, բյուրոկրատ, ու եւ չգիտեմ թե ինչ, —
վճռականություն գործողի պես ասեց Կիմոն, — բոլորը
սեղում եք ինձ վրտի տակ տալ:

— Հը՛, — գտնորեն ժպտաց վարպետ Վանոն, —
իմ մասին յես վռչինչ չեմ պատասխանի, բայց դու
ստում ես ընկերներին մասին: Նրանք արդիւ տղերք
են, իսկական բանվորներ: Յեթե դու լողը ես, սիմուլ-
յանտ, բոլորն եւ իրավունք ունեն վրաւ բողբոջել:

— Հեքիաթներ մի պատմի եւ քարոզներդ նրանց
ասա...

— Ե՛, — հառաչեց Վանոն, — դեռ ջահել ես, կը դա-
տիարակենք. դու վոչ առաջինն ես, վոչ եւ վերջինը
կլինես:

— Ինձ պետք չէ, նրանց դատարարակեք:

— Քե՛զ եւ, նրանց եւ, բայց դու դրա կարիքն ու-
վելի չառ ես գտում...

ՀԱՅԱՏՔՆԵՐԸ ԽՈՒԶԱՐԿՈՒՄ ԵՆ

— Լսի՛ր, Կիմոն, — շարունակեց վարպետ Վանոն, —
դիտե՛ս, վոր մենք սոցիալիստական մրցման մեջ ենք
մտել պլավկայի ցեխի հետ: Մեր ցեխում եւ պետք է
ներքին մրցակցություն լինի: Մեր մեջ ով հետ մնա,
վայ նրա մեղքը հա՛: Նամուսի խնդիր ա, ինչո՞ւ
չպետք ա մենք պատվով դուրս գանք: Պետք ա դու յեւ
քեզ մի լավ թափ տաս, եւ լողբոլորն չանես:

— Յես լողը չեմ, կարգին խոսա, — վիրավորվեց
Կիմոն, — յես քո յերեխան չեմ. դու իրավունք չունես
բանվորին վիրավորելու:

— Ի՛նչ չառ ես նեղանում: Իսկ դու իրավունք ու-
նե՞ս աշոտել, գործարանում ավելորդ տեղ բռնել եւ
չաշխատել աշպես, ինչպես մյուսները, քո ընկեր-
ները:

Կիմոն միայն ասաց.

— Լա՛վ...

Նրա ներքին շրթունքը սղմվեց ատամների արան-
քում:

— Տղերք, — բարձրաձայն գոչեց Մուկուչը, — դու-
դուր վոր խիլի, դնանք գործարկում, ասենք Կիմոյին
«սե աախտակ»-ում մի լա՛վ «մուշամբի», դուցե խելքը
զլուխը գա: Թե չէ դա՛...

Կիմոն մի ծուռ հայացք ձգեց Մուկուչի կողմը եւ
ինքն իրեն փնթփնթաց.

— Շուն շան վորդի, հորդ բահը գործարանի հիմ-
քը փորելիս կտորվեց ա՛յ...

— Ե՛հ, — հառաչեց տակար Սերգոն, — յերկաթը
«պրեսի» տակ կտրելիս, — վո՛նց եւ «ԿիՄ»-ը խփել ա
կրծքին:

— Կիմոն, աշոտը վիտիկները պետք ա պատրաս-
տես, ինչ գնով եւ լինի, — ցածր, բայց խրխտ տոնով
զիմեց Սերգոն:

— Աշոտը չեմ կարող վերջացնել, — համառորեն
թնոթորաց Կիմոն:

— Լսի՛ր, — դիմեց Սերգոն, — ի՞նչ ես փալաս դար-
ձել: Տեսնո՞ւմ ես ընկերներդ արդեն բողբոջում են, ծաղ-
լում, վաղն եւ հարցդ կզենես. — քչե՛լ... Մեկն եւ յես՝
կհամաձայնվեմ: Ինչո՞ւ յես համարյա ամեն ուր ուշա-
նում: Այնպես ես աշխատում, վոնց վոր թշնամու գործ
լինի:

— Լա՛վ, լա՛վ, դու յե՛լ նրանց նման փեշս մի բռնի, ու քարոզ կարգաւ: Դու յե՛լ ես սկսում հաճածել ինձ:

— Հարածե՞լ... Ե՛ղ վորտեղից հնարեցիր: Մենք բոլորս ե՛լ խոսում ենք զործարանի շահերից: Հասկացիր, վոր մրցման մեջ ենք մտել պլավկայի ցեխի հետ. այժմ ամեն մեկս ավելի՛ լարված և հոգատար պետք ա աշխատենք: Կերակի որը պայմանագիր ենք ստորագրելու: Դե՛, չուտ անցի վինտիկների գործին:

— Այդպեղ թողեք քարոզը, տղերք, եղ հետո, չուտով սոցմրցում ա գալու, — նկատեց մեկը:

Աշխատում է Կիմոն, բայց ինչ վոր մատ է զգում իրեն, ինչպես գրեթե միշտ: Տրամադրություն չկա աշխատելու: Կոանալիս, ասես ճարձատում, կտրտվում է վողնաչարը: Վերջապես ինչո՞ւ յեն ստիպում իրեն տրազ, չարխի պես չարժվել... Թամամ շան կյանք է քաշում:

Ափսո՛ս չեր գյուղը: Խաղա՛ղ, հանդի՛ստ: Որը ճաշ եր դառնում, վոր արթնանում եր... Ի՛նչ արժեք կանաչ սարերում ման գալ, սառը ջրով սիրա հովացնել: Իսկ այստեղ, (սղմվում են տառամները) ստատանի պես հուպ են տալի չորս կողմից: Ո՛հ, այստեղ գժվար է, շա՛տ է գժվար:

Մտածմունքներից սթափվեց Կիմոն: Ծխնելույզից բարձրացող ծուխն իջել, անդամ մտել է արհեստանոց և նա չնչում է ծծմբախառն ոգր: Իսկ արեւը ներս է ընկել լայն պատուհաններից ու դռնից և ներսն ամեն ինչ, — մեքենաները, ողը, սաստիկ տաքացել են: Միայն վինտիկատորն է գողգոում և փոքր ինչ մաքրում ողը: Շուրջը նորից փոկերն են պտտվում խելադար

թափով, իսկ «պրեսը» հանդարտ ու հաղթական թափով իջնում և և կտրում բերանում դրած յերկաթը, սեխի հաստությամբ:

Ժամը յերկուսին սուրիչը ճչաց: Կիմոն խկույն վեր լնամ, ուղեց վայր ձգել ձեռքի գործիքը և դուրս դնալ, բայց հանդիպեց աչքը շիլ Գարոյի նախատնիքով ուղղած հայացքին, վոր ասում եր.

— Կը մեռնե՛ս, յեթե մինչև վերջ աշխատես...

Կիմոն մի քանի րոպե ես աշխատեց ու բոլորի հետ միասին դուրս յեկավ արհեստանոցից:

Դրսում պլավկան է մոնչում, ճչում և իր թափի զիմաց մրցման կանչում անիվներին ու վուկերին:

Յերբ քարքարոտ արահետով Կիմոն բարձրանում եր դեպի հանրակացարանները, նա աշխտեղից նայեց իրենց գյուղի կողմը, տեսավ մանկությունն անցկացրած սարերը, հիշեց անհոգ պատանեկությունը... Հրեն, հեռվում, «Սառնաղբյուր»-ի կանաչուաներում յերևում են բինաները... Հիմա աշտեղ տաշտերը լի յեն մածունով, կաթով, արածանով... Ու Կիմոն մի խոր հոգոց բաշեց, քթի ծակերից բաց թոզնելով ծխախոտի սուտո ծուխը:

Հետեյալ տալուա, ընդմիջումին, զործարկումի գրասենյակի առաջ բանվորները խոնվել էյին:

Պատից կախված եր «սե տախտակը», վորի մեջ պախարակվում էյին հինգ բանվոր: Դրանց մեջ յերկրորդ տեղը բռնել եր Կիմոն.

— Կիմո Պեպանյան, կոմյերիտ, ունի անհաշիվ սրբոյտ, սխմուլացիա, դեպի գործն անխույթ վերա-

քերթունք. արվում է վերջին նկատողություն. կրկնվելու գեղեցիկ վոնգել զործարանից:

Կիսագրագետները տառետառ, գրապետներն էլ վարժ կարգում են, վորը ճիճաղում, հայհոյում, վորն էլ խղճում է:

— Ն'հ, ջահել ա, կրքեստվի, վոր վոնգես, բա ինչո՞վ կապրի...

Կիմոն էլ գուզուկին արհեստանոցից դուրս յեկավ: Տուն էր գնում: Տեսավ, վոր «սե տախտակը» չըջաղատված է բազմաթիվ գլուխներով, ուրիշ ճանապարհով տուն դնաց:

— Ինչո՞ւ տեսնեն ու վրես ճիճաղեն, — անցավ մտքովը:

Կոմսոմոլե շրջկոմի համար նոր քարտուղար էր յեկել: Նա գլխարկը վերցրած, գանգուր մաղերով գլուխը թեքել էր սեղանին ցրված թղթերի վրա, գործերին էր ծանոթանում:

Կիմոն յերբ իմացավ նոր քարտուղարի գալու մասին, սուլեշին քայլերն ուղղեց գեպի աշտուղ, մտավ գրասենյակ է մի բանի լուպեյից հետո նստեց քարտուղարի մոտի աթոռին:

Քարտուղարն ուշադրությունը դարձրեց Կիմոնին.

— Խնդրեմ, բնկեր ջան, ասա:

Նրա աչքերից ծորող ժպտար սիրտ ավալ Կիմոնին...

Սկզբից խոսում էր յերկչուտ, բայց հեաղհեառ վոգեւորվեց.

— Յես, բնկի քարտուղար, աշխատում եմ մեխա-

նիքական ցեխում. ուզում եմ մի բանի խոսք տեսն մեր յեխի մասին:

Այստեղ Կիմոն տեղում լեկվե շարժվեց, գլխարկը սրտակելով ձեռքում...

— Մեր վարիչը հին գել ա. նա Փրանցուզների ժամանակ էլ ա մեր զործարանում լեղել. ասում են, վոր բանվորների հոգին հանելիս ա յեղել... Հինը հերիք չի, հիմա յեղ գլխներին նստել ա: Կոմսոմոլիստներին ծուռ աչքով ա նայում: Հենց սրինակ, ինձ: Քիչ ու մնում, վոր քթիցս ջուր մղի: Նա ուզում ա, վոր ինքը լավամարդի դառնա զործարկոմի առաջ: Նրանք ծաղրում են ինձ, հալածում, վորովհետեւ միայն յես եմ վարդապետի սխալներն ասում, քննադատում:

— Շատ լավ, յես կաշխատեմ պարզել այլ խնդիրները: Բայց ի՞նչպես, թե «վարդապետը» մնում ա բանվորներին. գժվարանում եմ համատալ: Ձեր ցեխում բոլորը պետք է վոր վորակյալ, գիտակից բանվորներ լինեն:

— Ձեմ ասում բոլորին ա ճնշում, — վրա բերեց Կիմոն, — մի քանիսին, ու գլխավորապես ինձ: Նա ուստա մարդ ա, գիտի իր բանը. հենց ա ճնշում, վո՞ր...

— Լավ, իսկ վարդապետ ինչո՞ւ յե «գլխավորապես» բեղ ճնշում:

— Յես ի՞նչ գիտեմ, — ուսերը թոթափեց Կիմոն, — հալրաթ աչքին մին ու մին գժվար եմ յեկել: Հա՛, մի տնգամ պատի թերթում «կոթել» էլի, կարճեմ եղ բանից թշնամացավ...

— Լավ, դու գնա, սուլեշը խոհեցին, ինչ վոր հարկավար ա յես կանեմ, — ու իր կիցած աչքերի խուզարկու հայացքն ուղղեց Կիմոնի աչքերին...

— Չե՛, ընկեր քարտուղար, յետ խո քեզ չեմ խա-
րում,—խոսում է դիմացը՝ պատին նայելով, —ա՛յ,
խնդրում եմ, վոր ուղղակի չըջկումի կողմից մեր ցեխի
յերկու կոմյերիտին, են աչքը չիլ Գարույին ու շատա-
խոս Մուկուչին նկատողություն տնես, վոր խելաք մը-
նան, դիտցիալինը խանդարեն վուչ։ Իսկ ցեխի վարիչին
կանչի, սղմի «կոմսոմոլի գծով», վոր ատամները շատ
չը շանց տա...

Քարտուղարը թեթև Ժպտաց...

— Հը՛, ընկեր քարտուղար, ըսհենց կանես չե՛...

— Դու գործիդ գնա, ուշանում ես, յետ ամեն ինչ
կանես։

— Այս մարդի մեջ մի փորացավ կա,—մտածեց
քարտուղարը և ցանկացավ իր ցուր հայացքով ամեն
ինչ գտնել Կիմոյի աչքերում։ Յեվ նրա հայացքը, ա-
սես զիպով «նպատակին», ինչ վոր թույլ տեղ չուշա-
փեց... Կիմոն չիտթվեց, նորից նայեց պատին... Ահա՛,
այնտեղից մեկը լայն ձակատով ու Ժպիտով դիտում է.
ասես նա յեկ և գնում, ստուգում իրեն։

Կիմոն ել վոչինչ չիտեսց։ Բյուզի փեշերը մտաների
ծայրերով տրորելով դուրս յեկավ, իր վրա սեպկոտ
տանկերով մի կասկածամիտ և խուլարկու հայացք...

ՉՈՐԱՅԱԾ ԱՅՏՆԵՐԻ ԲՈՂՈՒՔԸ

Բանթողին Կիմոն բռնեց դուռը ճամբան։ Նրանց
դուռը չորս վերտո հետու յեր գործարանից, ընկած
կարմիր ու փխրուն քարերով սարի փեշերին։

Մի ամիս եր, տանը չեք յեկել։ Գնում եր, լայն
սիրտը չեք ուզում գնալ, վտարերը քայլում եյին, լայն
տեսն զոռով եյին քայլում։ Ու ի՞նչ ամիս աշխատել եր

չործարանում, լայն չեք կարողացել մորը կուպեկ ցույց
տալ...

Ա՛խ, այդ բանկոտվի ճաշարանը... Տղերանցից
վո՞րն եր, վոր մի քանի անգամ սովորեցրել եր կոկոր-
դը թաց անել «Կախեթի» կարմիր զինիով։ Հետո դժի
պես սիրեց գինին։ Են որը ոք չեք լինի, վոր գինով
չկտարիք ծարավը։ Ճաշարանից կարմրած աչքերով
դուրս գալիս տղերքը շատ եյին տեսել, զգուշացրել,
վոր լավ բան չի սկսել, թույ յերես գարձնի գինուց,
լայն ո՞ւմ կտես...

Յերկաթուղուց մի նեղ կածան ձորի միջով ոճադա-
լար բարձրանում եր գեպի դուռը։ Կիմոն առաջ տե-
սավ բլրի վրայի վերի թաղը, հետո ձորի աները կար-
միր կղմինդերնեով։ Կառուներից ծուխ եր բարձրանում
վոլորվելով։ Գյուղը հանդիստ եր յերեւում։ Վոչխարը
հանգից տուն եր դարձել ու կտրելում փոած խոտն եր
վորոճում։

Կածանի մոտով թշտարով իջնում եր նրա մանկու-
թյան ընկեր գետակը։ Կիմոն նայում եր ծնկահաս կա-
նաչին, Ժայռերին, ջրի վազող ալիքներին, ու իր ման-
կությունը հիշում... Քանի՞-քանի՞ անգամ է ընկեր-
ների հետ լողացել այդ գետակում և անհոգ որեր անց-
կացրել ձորի ալիքների կանաչներում ու ծառերի տակ։
Ի՞նչ լավ է ամառն այդինեում... Ծառերի տակ հով
ես անում, հեռու պեժ ու կրակ չողից, իսկ չորս կողմի
ծառերի ճյուղերը գետնին չսքած տնքում են մրգի բե-
ռից։ Յերանի հիմա յեկ այնպես փոքրահասակ ու ան-
հոգ լինի, ապրի առանց ցավ ու հոգսի, վոր չառեն թե
ինչու գործդ Ժամանակին չես կոտարում, անպարտա-
ճանաչ ես։

Ուրիշ և դործարանը: Զորս կողմից չերկաթ, չերկաթ, կրակ և խոտաղևած ու խոտապահանջ մարդիկ: Մանավանդ ամառը: Նեղ ձորի մեջ դործարանի շուրջը մի կողմից, արևից մյուս կողմից, բրտինք և, վոր քամում են մարմնիցը: Բայց դե լավն են և, վոր ամսի վերջում դանձադահի մոտից դուրս ևս դալիս անգամ չունչ քաշելով և ուրախանում, վոր դեն կշարտես ծակված տրեխներդ, մաշված պիջակդ ու նորերը կառնես:

Կիմոն մոտեցավ իրենց տան դռանը. մայրը տունն էր կարգի բերում, հատակի թողն ավելում: Առաստաղից շարունակ հող էր մաղվում: Տեսավ վորդուն ու գնմբին մի ժպիտ ծլեց գունատ: Ասես տառ տարվա «սալլաթ» տղեն էր իր առաջ: Ուղղում էր առաջ վազել, վաթխաթիկ հարադատ վորդուն, բայց Կիմոն միայն սառը գլուխ ավելց ու նստեց թախտի ծայրին... Մոր գլուխը թեքվեց ուսին կիսահատ ծառի ճյուղի նման, ձեռքից ընկավ ավելը ու կրծքից թռավ խո՛ր հատաչ...

Քիչ հետո մայրը վոտքերով գետինը քստքստոցներով գնաց խրճիթի պախախթը և լուռ թշուր յերկու ձվից ձվածեղ պատրաստեց: Կիմոն ձվածեղը կերավ, ցանկանում էր դուրս գնալ.

— Կա՛ց, վորդիս, դրից ունեմ ասելու, — ցածր ու ծանր տոնով խոսեց մայրը:

— Ասա...

Պառավր նստեց թախտի ծայրին, վոտքերը դիմահար անելով:

— Կիմոն ջան, վորդի ջան. սկի գիտե՞ս, թե քեզ վոնց եմ իդ որը հասցրել: Թխսի ճուտի պես միշտ թեվիս տակ ես մեծացել, — մոր ձայնը զոզկոտում է և մաշված գոգնոցով սրբում աչքերն ու չորացած ալյուրից

կախված արցունքները, — յեկած վախաղ էլ չես ասում, թե ի՞նչ հալի յենք, ո՞ւմ պարտք ունենք: Բա ի՞նչ ես ասում քո խոճին՝ ես քոռացածն ինչո՞վ ա աղյուր. խո չեմ ասում բարձած ուղտեր բեր, քե՛զ մատաղ... Ա՛յ, — ու բարձրացրեց ծվեն-ծվեն դարձած չրջաղգենտը, — արուստ կորել ա, անից դուրս չեմ դընում:

Յերկուսն էլ շունչներն իրենց են քաշել: Խրճիթում լուռ թյուրն է: Կիմոն գլուխը կրծքից բարձրացրեց, աչքի տակով նայեց մորը, վոր լամպն էր կաշնում: Սղի տակե՛լ, բարակել էր մոր դեմքը, պաղգում էր կաշին, ասես մեղրամոմ լիներ քսած:

— Սղրեն կոմսոմոլները, նրանց մաջեն պի՛նդ լինի. համ իրենց սջախն են վառ պահում, համ չքաղորին ուրախացնում: Մեր մի արտն էլ հնձեցին, սկի խաբա՞ր ես...

— Տղերքն ասին...

— «Ասին»... Համա դե ի՞նչ... Յես ասում եմ ծուխը մեր ոջախից լինի, — աչքերը նորից լցվում են արցունքով, ձայնը խեղդվում է:

Կիմոն զգաց սրտի խորքում, վոր մայրն արգար է խոսում. վերջապես նա հարադատ մայր է, իր հույսին է թողած: Ու, ինչպես դատարանում մեղադրվող, ղըլուելը քարչ արեց: Մաքուր ավելած դետնի վրայով նամահողի մրջյունն է չարժվում: Յերեմի կերակրի յե գնում: Իսկ ո՞ւր դնա իր մայրը, ո՞ւր չարժի: Ու հայացքը դանդաղ հոսում է մրջյունի հետ:

— Գոնե եստեղ նոր ոջախ ծխեցնեյիր: Խաբարը բերում են, թե դու ի՞նչ թուք ու մուր ես ուտում զավուր: Լավ գիտեմ քո բոշ տեղը, ա՛խ...

— Բէկ իտարե՛լ են մեր տղերքը, — անվստահ առա՛ր-
կեց Կիմոն :

Դեռ լսվում է մօր լացը : Նա ջրակայած աչքերի
պզտուր հայացքով տեսավ, վոր մի սովեր գանդալ
չարժվեց : Կիմոն եր, դուրս գնաց : Մի ծանրություն
քաղի նման ընկավ Կիմոնի սրտի վրա, վոր կրծում եր
նրան անկշտում : Դրսում ասես ամեն ինչ խոռվել եր
նրանից ու սիրտը մթնել գլուղի նեղ ու մուժ ճոռա-
պարհներն նման : Գնաց դեպի խրճիթ-ընթերցարան :
Մշտեղ խոնվել էլին կոմյերիտները, յերիտասարդնե-
րը : Քիչ հետո բջիջի ժողովն սկսվեց : Գործարանի շէֆ-
ըջիջի անգամը, — պլավկայի ցեխի վարպետի ոգնա-
կան Ծատիկնովը, — սկսեց աղճատված հայերենով գե-
կուցել բջիջի աշխատանքների մասին : Զեկուցման առ-
թիվ մի շարք հարցեր տրվեցին : Մեկը հարց տվեց. —
չործարանում կա՞ն կոմյերիտականներ, վորոնք աչքի
յեն ընկնում պրոգուլով, արտադրության բարձրացու-
մը խանգարելով և այլն : Դեռ հարցին չեր պատասխա-
նել Ծատիկնովը, վոր մեկը նստած տեղից արագ վեր
կացավ, — ասես ինչ վոր կարեւոր բան հանկարծ հիշե-
լով, — մարդկանց շարքերը ճեղքելով ու մի քանիսի
վտոքերը տրորելով՝ շտապ դուրս գնաց : Կիմոն եր :

Դուրսը լուսնյա՛կ, ճրգճրգան դիչեր եր : Իսկ ներ-
սից, ժողովից, նախ ինչ վոր ձայն յեկավ, սուրս նրա
յետեկից լսվեց ճայթող ծիծաղ :

— Զլինի՞ թե չան վորդի Ծատիկնովը : Ինձ բամբա-
սեց : Սատանի պես վո՞նց ել հենց եսուր յեկավ, — մըտ-
մըսաց Կիմոն : — Բայց դե ո՞վ գլտի, դուցե ուրիշ բանի
համար ծիծաղեցին :

Յերկնքում լուսինը սահում է տխուր և Կիմոն նա-
յում է անհանգիստ...

Կիմոն վերադարձավ տուն : Ներս մտնելիս գլուխը
դիպավ ցածրիկ դռան փայտին : Պառկեց քնելու, բայց
քունը չի տանում :

... Առաջ, յերր գլուղումն էլի, — մտածում է Կի-
մոն, — ելի հազար ու մի ցավ ունեյի. հա՛յ հոդն եր վա-
րեղու, արողը հնձելու, կախելու, հա՛յ ձորում այգին
եր ջրելու, անտառից փայտ պետք է բերել... Գործա-
րանում ել բաներն ուրիշ տեսակ են : Ենտեղ դու քո
գլխի տերը չես : «Ինչո՛ւ տասը լոպե դործից ուշացար,
ինչո՛ւ աշխատանքը ժամանակին չես կատարել, ե՛ս չես
արել, ե՛ն չես արել»... Շոգ ուրերին ել արհեստանոցում
վոնց վոր կրա՛կ լինի վառած : Տոթն ու արեվը դրսից,
լուրաները ներսից քրտի՛նք և, վոր քամում են մինչև
պճեղներդ : Ու դեռ մտածում է Կիմոն :

Դրսում շունը դայլահաջ տվեց, հետս կլանեց...
Կիմոն շարժվեց տեղում :

— Այտե՞ղ է լավ, թե՞ ոչնտեղ...

Դադարեց մտքերի ուրորը : Քունը հաղթեց, իջան
կուպերը և հարցը մնաց անպատասխան :

ՀԱՐՅԵՐԸ ԼՈՒԾՈՒՄ ԵՆ ՊԱՆԱՆՁՈՒՄ

№... հանրակացարանի դուռը թխկ-թխկացրին :

— Ո՞վ է, — ներսից ձայնեց հանրակացարանի
լնակիչներից մեկը :

— Յես եմ, Սերգոն : Բա՛ց արա դուռը :

Դուռը բացվում է, Սերգոն ներս է մտնում :

— Դեռ քնա՞ծ է Կիմոն :

— Նն ել վո՞նց...

— Վեր կաց ա՛յ տղա, չուտով սուլիչը կխփի, —
ու Սերգոն կամաց քաշում է վերմակից։

— Բ՛ը՛ը՛, — ծրբում է Կիմոն, ու մյուս կողի վրա
չուտ գալով, գլուխն ալեկի է խոր թաղում՝ վերմակի
տակ։ Այս անգամ Սերգոն ուղղակի հրեց մի բանի ան-
գամ։

— Վեր կաց, տխր ուշանում են գրծից։

— Դու՛ւ յես Սերգո՛ւ, — և աչքերը արորեց։

— Հա՛, յես եմ. չուտ վեր կաց։ Ես վո՞նց ա...
դու ելի քոնն ես շարունակում։

Յերեկոները դատարկ ման էս գալի, ալգիններում
մոշահավ խրոնեցնում... Յերը ժողով, կամ ուրիշ
գործ չի լինում, չուտ քնիր, վոր առավոտները վաղ
զարթնես։

Հինգ րոպեից, հետո նրանք քարքարոտ արահե-
տով ցած իջան։ Ամառն իր փեշերը կամաց քաշն էր
ձորերից, և արեն ել կրակի խուրձեր չէր թափում
պզնձի սարերի, ալգիների ու գործարանի վրա։

Մի քանի բանվոր ելին յեկել — սուլիչից բավական
ժամանակ կար։

Ալեքսանը Կիմոյին նայելիս հոնքերը վեր քաշեց
և մրմնջաց Մուկուչի ախանջին.

— Ես վո՞նց ա, վոր ետր չուտ ա յեկել։

— Հալթաթ կամաց դրստվում ա։

— Տեսնենք. ո՞վ չի ուզեցալ։ Խեղդ գրանից ի՞նչ
ու կարում, Գարո։

— Այս փոխքտից բան չի դուրս գալ, — պատաս-
խանեց աչքը չիլ Գարոն։ Մուկուչը խայթող հայացք
ձգեց Գարոյին. — Տո՛, երեզվա ինտելիգենտ, վաղուց
ա՛, վոր կալիդ փոխել ես. տեղը վոր գալիս ա, որա-

նրա վրա հարձակվում ես փոքու նման ու փչերդ ես
ցույց տալիս։

— Յես գլուխ չսննեմ քեզ հետ խոսելու։

— Դե՛ իհարկե, դու ինտելիգենտ, իսկ յես՝ բան-
վոր։ Յերեվի մտածում ես, թե ես «հիմար» բանվորներն
ինչպե՞ս են համարձակվիլ «Գարեգինը» դարձնել «աչ-
քը չիլ Գարո»։ Ինձ ել շատախոս են ասում։ Ըտհենց են
բանվորները, սիրելիս, պարզ ու հասարակ։ Գու յեկ ես
բանվոր, բայց թե ինչպիսի՞ բանվոր, հարցը հենց դա
յա... Ե՛հ, «սոցխոյակոն ծագում», անտե՛ր մնաս...

Գործարկումի նախագահը «հայտարարություն»
փակցրեց արհեստանոցի դռներ.

— Տղերք ջան, ձեզ դայիմ պահեք հա՛, թե չե գի-
տեք ելի, մեր վորոշումը՝ վորոշում ա. քարն յերկու
կտոր կանի։

Չորս կողմից բանվորներն ու վարպետները դուխ-
ները ձգեցին և սկսեցին կարգալ.

«Ով վոր գուգոկից 15 րոպե ուշանա՝ իրեն իրա-
վունք չալիտի համարի գործի անցնել մինչև շաբաշը.
ժամի 10 ր։ Մին ել ես, վոր յերեք անգամ անհարգելի
պատճառով ուշացողի հարցը, առանց դեռ ու գենի,
զրվելու յա տառադրական խորհրդակցությունում։
Չախտառած ժամերի համար ժալով չի արվելու փոկ վո-
րոնք հաճախակի ուշ գործի դան, գործարկումն ու վար-
չությունն իրավունք ունեն նմաններին հանել ախա-
տանքից»։

«Հայտարարությունը կարդում են շատախոս Մու-
կուչը, Ալեքսանը, բրոնխա Սրապիոնը, աչքը չիլ Գարոն
և պլավկայի ցեխի վարպետներն ու բանվորները։ Մի
քանիսը կուշտ-կուշտ ծիծաղում են.

— Համա լազաթով վորոչում ա հա՛... Տո՛, վա-
զուց պտի ես վորոչումը ըլեր: Սաղո՛ւ գործարկում: Ա՛յ
հմի սոցմըցումը գլուխ կգա՛...

Ծերուկ Մխոն փակցրած սպիտակ «թղթին» ե նա
յում: — Խեղճ Մխո, — ուսին լսիկեց Մուկուշը, — ան-
դրադետ ես, չես լոմանում հա՛ կարգալ, վիզդ ծուռ նա-
յում ես:

— Ե՛հ, ի՞նչ անեմ, հիմի դարը ձերն ա, դուք եք
«հաշիկ» մեջ...

— Ելի՞ դու քո «հաշիկը» մեջ բերիր:

— Ընկերներ, լսեցեք, — դառած յերկաթների վրա
բարձրացավ բրոնիա Սրապիտը, — ով համաձայն ա,
վոր եղ «հայտարարությունից» մի հատ ել Կիմոյի հա-
կապին կպցնենք, թող մատ բարձրացնի:

Մի քանիսը լիաթոք ծիծաղեցին, իսկ Սերգոն ու
Վանոն նախատեցին:

— Ձե՛նդ կտրի ե բերանիդ չափը ճանաչիր...

— Դա անվայել ա կոմյերիտին. պետք ա հալա-
ծե՛նք նրան, ինչ ա, — աչքերը ինթեց Սերգոն:

Այդ որն աշխատանքն արհեստանոցում ընթանում
եր, ինչպես միշտ: Լսվում եր տղերանց կարճ ե տխուժ
գրույցներն ու սրախոտությունները: Իսկ Կիմոյի դեմքի
վրա, մի տխրություն եր նստել, թեև ամեն օրվա պես
դիտարկն էլի թեք ու ծուռ եր ծածկել ե կոճակներն ար-
ձակած բլուզի տակից յերեսում եր կեղտոտ չափիկի վի-
զը: Մ'որ հեկեկանքը, արտասուքը, չորացած աշտերը,
պատկերի նման միշտ յերեվում էյին աչքերի առաջ ե
պատասխան պահանջում իրեն հարցերին:

...Ահա մայրը, բարձրացնում ե ծվեն-ծվեն դարձած

չրջաղբեստը, լացով գանգատվում ե, — անսիրտ, անա-
լիս, դու ինձ համար դավախ չծնվեցիր...

— Հապա այսօրվա «հայտարարությունը» — սխալի
վեց Կիմոն, — ա՛յ, թե վարտեղ ե տնաքանդությունը:
Չե՛, Կիմո, կամ գլուզի ճամբեն պիտի բռնեո, կամ նա-
մուտով աշխատես: Բայց Կիմոն ի՞նչ յերեսով գլուզ
դնա, նայի ու խոսա մ'որ հետ, ընկերներ ի հետ: Կիմո-
նան, թե ինչու յե գլուզ վերադարձել, այն ժամանակ
կծիծաղեն, կթքեն յերեսին:

Գանգուր մտղերով մինչև կեսը ծածկված ճակատին
չարվեցին կնճիռներ: Հարցերը սուր մեխի պես ցցվել են
Կիմոյի մտքում ե լուծում են պահանջում:

— Քնում ես, ա՛յ՛ աղա, — հանկարծ ձեռքն ուսին
դրեց վարպետ Վանոն:

Կիմոն սխալվեց:

— Յես... յես... չե ընկեր Վանո... աշխատում
եմ...

— Հա, դե լավ աշխատի...

ԲՅՈՒՐՈՆ «ԿԱՐՄԻՐ ՊՂԻՆՁ» Ե ԶՈՒԼՈՒՄ

Պղինձ հարյոց յերեք կոնվերտը ահեղ բառաչում են:
Վարպետներն աշխատում են կրակի լիցուների տաջ ե
գեկավարում վարդագույն, հարյոց պղինձը: Նրանք
միմյանց ոգնում են լուռ, խոսում հատու հայացքներով:

Վարպետ Սրապը կոշտացած ձեռքի ձողը կոնվերտը
ներսն ե մեկնում: Պղինձի թեժ քոցը իոր շանթում ե դեմ-
քը ե առատ քրտինք քամում: Նա յետ ե կանգնում լուռ,
չրթունքները սղմած՝ քրտինքը չթափելու բերանը: Կար-
միր գանդվածը յետում, դալարվում ե ներսը ե ուզում ե
ուժով ջարդել կոնվերտը հսկա կողերը: Վարպետ Սրա-

բը նայում է յեռացող, կաս-կարմիր կտրած պղնձին :
Բոցավառվում են աչքերը և ընդունում վառվող պղնձի
փայլը... Քանի՞ ան են իրենց ուժը միացրել պղնձի ու-
ժին... Ինքն ել իր ուժը կձուլի նրան... Թող յերկաթու-
ղին պղնձի բեռներով դնա, մտնի իր յերկրէ բոլոր յի-
րակները... Թող ամեն տեղ լավի պղնձի ղրհդան ձայնը :
Ձգացվի՛ նրա ուժը : Յեւ՛ ո՞վ չի իմանալ, վրո այդ մար-
դու, բանվոր մարդու ուժն է, նրա ձայնն է ղրհգում...

Նորից յերեք ձողեր շեշտակի մեկնվեցին յերեք կոն-
վերտրի ներսը և սկսեցին ղեկավարել բոլորովորդ զան-
գվածը : Դեմքերը վառվում են և ծածկվում քրտինքի ա-
ղի կաթիլներով :

Քրտնած մարմիններն ելի առաջ են մղվում, ձո-
ղերը մեկնվում են և քրտինքը հոսում է...

Կարմիր պղինձ են ձուլում :

Մուխը կամաց ծվարում է ձորում և նրա ծոցում
կորչում են ալգիները, ծուխը, քարայրերը, պղնձի սա-
րերը, և ամեն ինչ... Միայն լավում է յերեք կոնվերտրի
ահեղ բառաչը : Յերբեմն ալգ բառաչին են խառնվում
սրընթաց զնայքների աղմուկն ու սուլոցը և շունչ և առ-
նում ձորը, արձագանքում են ալյրերը :

Հանրակացարաններից մի փոքր դենը, քարքարոտ
խոտն լանջին, բան-ակումբն է հաղթանիստ շենքով :
Կոմսոմոլի բյուրոյի ժողով է : Մի շարք հարցեր են
գրված քննության :

— Գիտեք, վոր սոց-մրցման ենք անցել, — հայա-
լով սկսեց ԲՆԻՋի քարասուղարը, — համա դե եզ մրցու-

մը ձեր չի հասնիլ, յերբ մեր կոմյերիսներից մի քանի-
սը լուծը դրսի վրա յեն ձգում :

— Կոնկրետ, — ձայնեց մեկը :

— Այո՛ կոնկրետ, ում հարցը գրված ա, խնդրում
ենք նրա մասին ել խոսես :

— Սպասե՛ք, ընկերներ, յես կոնկրետ եմ խոսում :
Պետք է հարցը մի քիչ հիմնավորե՞լ թե չե : Նրանք,
վորոնք գյուղից են յեկիլ, դեռ լավ չեն ղգում. վոր ար-
տաղբուխյան մեջ վորակ է ալեկի շատ ճշտապահու-
թյուն ու ղխցիպլինա յե հարկավոր :

— Պաի հուպ տանք ղրանց, ղրստե՛նք կոչտ ու կո-
պիտ տեղերը :

— Պաի հուպ տանք, բա՛...

— Այո առանց ձայնի մի խոսեք : Որակարգի այս
հարցում առաջին հերթին քննում ենք ընկեր Կիմո Պե-
պոնյանի հարցը : Ով վոր նրա հետ միենույն ցելում է
ախտառում, թող խոսի :

Բրոնիա Արապինը Կիմոյին նայելով, սկսեց խո-
սել, թե ինչպես նա կոպիտ է վարվում վարպետի և ըն-
կերների հետ, շարունակ ուչ է աշխատանքի ղալիս,
հանձնարարա՞յ ղործն որերով ձգձգում է և այլն :

Իսկ յերբ տոկար Սերգոն եր «հուպ տալիս» Կիմո-
յին, մի քանիսը կատակով նկատեցին.

— Դու յե՞լ... ասի դու նրա խնամակալն ես :

Կիմոն պոռչները կրծտելով նայում եր Սերգոյին -
Չի՛ ամաչում, փո՛նց ա խոսում : Բա տսում ա, թե իմ
մասին մտածում ա...

Խոսում է Մուկուչը :

— Կիմոն բնդունակ տղա յա, համա ուչքը ղործու-
մը չի, նեղություն չի կրում սովորի, վորակավորվի :

Յեկեք ես անգամ Կիմոյին զգուշացում անենք և նրա ու մի քանի ընկերների դործի շուրջ ազիտ-դատ կազմակերպենք: Դա ամենալավ դասը կլինի նրանց:

— Ճիշտ առում Մուկուչը, այդպես ել վարդենք: Կիմոն կանգնել եր բյուրոյի սեղանի առաջ և լուսնում եր այդ բոլորը: Իրեն վստ եր զգում, սիրտն անհանգստանում եր, յերբ լսում եր իր անունը:

Այդպիսի բոպենքերն նա ձեռքը շտապով հասցնում եր բոլորի փեշերին, ուղղում կամ գլխարկն առաջ քաշում:

— Յես ասում եմ դուրս անենք կամսոմոլից, ու ելի գյուղ քչենք, — նկատեց մեկը:

— Այո՛, դուրս անենք, — տեղից վեր թռավ աչքը չիլ Դարոն, բուռնցքը խփելով սեղանին, — նա մանր բուրժուական միջավայրի ելեմենտ և, դժվար և նրան ուղղել մենք ժամանակ ենք կորցնում:

— Վո՛չ, ընկերներ! — զայրացավ Մուկուչը — դա ի՞նչ տակտիկա յե՛, այո՛, դուրսից ենք բերելու մեր կադրերը: ուրիշ վո՞րտեղից: Մենք պարտավոր ենք և մեր պահանջն և, զբաղվել նրանցով, նրանց դաստիարակության գործով: Նույնիսկ յերկար, յեթե կարիք կա... Մենք պետք ա Կիմոյին վերափոխենք դարձնենք իսկական բանվոր:

— Կեցե՛ս Մուկուչ, դուր չես կուրտեր դնացել, պրոյետարիատի իդիոլոգ ես դառել, հա՛, հա՛, հա՛, — չար հոաց Գարոն:

— Ձեռք, յիրը, — պոռաց Մուկուչը, — Կիմոն ծուլի ա, իսկ դո՞ւ... Դու ել խողովները թողած ալդիներում, թփերի տակ, մաշխիտականների փեշերի տակն ևս մտնում, նրանց յերեսը լիզում:

— Այդ քո գործը չե՛, մեծամիտ, ստախոս:

— Իսկ դու՛ կնամուլ, չկուրնիկ:

— Այստեղ ձեր հարցը չենք քննում լսեցե՛ք, — միջամտում ե չրջկոմի քարտուղարը, լռեցնում նրանց և սկսում և խոսել, թե ինչպես յերիտ. բանվորը պետք և ուրինակելի լինի իր աշխատանքով, վերաբերմունքով, ու կենցաղով... Դատապարտում և Կիմոյին, վոր մի քանի ամիս առաջ իրեն սխալ տեղեկություններ և հաղորդել արհեստանոցի վիճակի մասին, իբր թե այնտեղ կոմյուրիտականներին և սոսնձնապես իրեն, հարածում և վարպետ Վանոն:

Կիմոն սիրիթեամ նայում և քարտուղարին ու մտածում սեպարտած...

— Սա յե՛լ, վոր եսպես ա մոտածում, յես կորած եմ:

— Այժմ, — չարունակում և քարտուղարը, — ինձ համար պարզ և ամբողջ դրությունը: Բայց պետք և մի քանի ընկերների զգուշացնել, վոր հաճախ ծագելի, արհամարհել են Կիմոյին: Նա պետք և միտ մեր շարքերում: Ձե՛ վոր ջոհարն ել մաքուր չի լինում, բայց կոմկերտի թեմ բոցերում վստվում, հարվում և տրանջավոլ և վեր ջում ստացվում և մաքուր պղինձ: Միայն թե պետք և աշխատենք Կիմոններից անպատճառ և շուտ ստանալ ալդ «մաքուր պղինձը»: Գիտե՞ք ընկերներ, — դուք, — բյուրոն ու ախտիվ, — այն վարպետներն եք, վոր զեկավարում եք վառվող կոնվերտը — բջիջը, յերիտաարդությունը, և դուք, յեթե ճիշտ չիմանաք ձեր գործը, «կարմիր պղինձ» չեք ստանալ:

Կիմոն սիրտ առավ — կուրծքը բարձրացավ աղաւ շնչելուց:

— Մի քանի կոմյուրիտ առում են, — խոսում և բջիջի քարտուղարը, — վոր Կիմոն ձեր մորը չի ողնում: Բայց

միայն կիմոն չի այգպես: Բանկոտյի ճաշարանի գինին չափերին եր հասցրել եղորին: Արդեն մի շարափ մի արգելված է գինու վաճառքը:

Կիմոն լո՛ւս, հանդարտ նայում է խոսողներին և քուքը կուլ տալով լսում նրանց: Ճակատին ցողի պես բարակ քրտինք եր գոյացել. սրբեց կոշտ ձեռքի ափով: Տղերքը նայում, հասկանում են նրան և բարեկամությամբ ժպտում... Վո՛նց է լսել և ձայն չի հանում: Հասարակն է, աշխատանքի ժամանակ ել այգպես «համեստ» չեմ լինում: Ա՛յ, թե վոնց «կարմիր պղինձ» կոտենք բեղանից:

Բյուրոն Մուկուչի յերկու առաջարկն ընդունեց վարչում: Կիմոն ցանկացավ դուրս գնալ, բայց ժողովի նախագահն ասաց.

—Նախը և լսիր, թե ինչպես անխնա յե՛ր նաև գելի մյուսները:

Պատուհանը բացեցին. աշնանային դով ողբ ներս խոթեց. ծուկը չեք չոքել բնակարանների, այգիներին ու ձորերում խաչաձևող ճանապարհների վրա, այլ սպիտակ, բամբակե սյուների պես ձգվում, բարձրանում եր վե՛ր, դեպի վե՛ր և այնտեղ լուծվում կապույտում...

Սուրիչը ճչաց.—գործի եր կանչում յերեկոյան հերթի աշխատողներին: Սուրիչի հնչյունների ալիքները լուսնի լուսի տակ փոփում, տարածվում են արտերի ու տնտանների վրայով օրնչև հեռունե՛րը, մինչև օտարերի կատարները:

Պատուհանով լսվում է նաև յերեք կոնվերարի աճեղ բառաչը: Այնտեղ վարպետները խոշոր ակնոցներ, կաշվի պինջակներ ու գոգնոցներ հագած, կրակե լեզուների առաջ քրտնաթոր ու վառվող դեմքերով, դեկավարում են այրվող ջոհարը:

Կարմիր պղինձ են ձուլում:

Ներսում բյուրոն սկսեց իր աշխատանքները. հետո յեւ կիմոյի փոխարեն ուրիշները կանգնեցին բյուրոյի սեղանի առաջ և քրտնած ու կարմրած յերեսով դուրս յեկան ժողովի սենյակից:

Բյուրոն «կարմիր պղինձ» եր ձուլում:

ՅԵՐԲ ՔՐՏԻՆՔՆ ԵՐ ՔԱՄՎՈՒՄ

Բանվորական ակումբում ագիտ-դատ եր լինելու:

Դատն սկսվեց բոլոր ձևականություններով: Բեմ կանգնեցին կիմոն և ուրիշ յերիտասարդ ու հասակավոր բանվորներ: Կարգացվեց մեղադրական արձանագրությունը:

Յերկար ժամանակ դատելուց հետո եր միայն, վոր կիմոն լիասիրտ նայեց դահլիճի կողմը: Բերնե-բերան լիքն եր դահլիճը: Բոլոր բանվորները, բոլոր ծառայողները, նույնիսկ նրանց կանայք այնտեղ ելին: Ա՛յ, նրանցից մեկը ժպտաց, մյուսը քրքրաց, հովհարեց դեմքը, յերբ քիչ առաջ ինքն եր խոսում: Հիմա բոլորը իրեն մասին վատ կարծիք կը կաղմեն: Ո՞վ գիտե, դուցե հենց վաղը գործարկումն ասի:

—Խնդրում ենք սպեց հագուստով հանես, հետո գտնաձագահի մոտ «բացօր» արա, ու դնա ձեր տուներ:

Մտքերի հետ կռիվ եր անում կիմոն, յերբ նախահը խոսեց զանդահարելով:

—Ձեզ հետ եմ, ընկեր, չե՞ք լսում:

Խոսում եր կիմոյենց դուրդացի մի յերկու բանվոր վոր աշխատում եր «բաղնի» ցեխում:

—Յես ել են եմ ասելու, վոր ընկեր կիմոն դյուլում մի քանի անգամ դունչ ու պոռնոգո ջարդել ա:

—Ա՛յ, չատ ել լավ է արե՛լ...

— Տեղդ հատիր, — ձայն խնդրեկով խոսեց մի կոմ-
յերիա, — յես չառ լավ դիտեմ եղ մասին, մեղավորը
դու եյիր. անձնական հաշիվներ ես քրքրում, ամոթ տ.

Առաջ են քաշում ծերուկ Մխոյին, վոր խոսի:

— Դե յես ել ի՞նչ ասեմ, ջահել տղերք եք, խոսքն ել ա
ձե՛րը, գերն ել: Ամեն բանի հաշիվը դուք եք իմանում:
Ծերերս մարդամեջ չենք:

— Կիմոյից խոսա, — զանգահարում է նախադասը:

— Հա՛, Կիմոն. տղա յա ե՛լի... Արեւ ե՛, մի մար-
դարոյ բարձրացած է լինում, վոր անլվա յերեսով դոր-
ծի յա դալիս: Մի վարպետն ել յես եմ, աշխատում եմ
գլխոյեցած սովորեցնեմ մեր ջահելներին. համա Կիմոն՝
հե՛ջ. տեղից չի շարժվում: Ե՛հ, ասել եմ, ելի կասեմ,
վոր նրանից մենք հուշս չունենք:

Ելի յեն խոսում: Խոսում են վարպետ Ալեքսանը,
իրենց ցեխի վարիչ Վանոն, աչքը շէլ Գարոն և մյուս
ցեխերի բանվորներից: Խոսում են սոց-մրցումից,
արտադրութեան բարձրացումից, յերկա. վորակաւու-
րումից և այդ բոլորը բերո՛ւմ, կապում Կիմոյի հետ,
զանազան բառերով ամօթահար անում նրան:

Քրտինքը պատել է Կիմոյի ճակատը: Անհանդիսա
է, չուտ-չուտ ձեռքերը դրպաններն է շուլալում, կամ
գլխարկը դրստում... Տղերքը խոսում են բարկացկոտ,
ձեռքները ձոնելով ուղում: Ասես ամեն մի խոսողի հա-
յացք ասեղների պես ծակում է աչքերը և ուղեղում
ցնցում առաջացնում: Խոսողները Կիմոյին ինչքա՛ն
խիստ և անդիշող են թվում: Մեկը խոսում է ձեռքերը
թափահարելով և ասես ձեռքի այդ ամեն մի շարժու-
մը, յերկաթի հարվածի պես ծանր թափով իջնում է
վզին և գլուխը քարշ անելով, նորից լսում դահլիճից
յեկող հարվածները:

Ահա պատից կախված Լենինի մեծադիր նկարը:
Նայում է իրեն... Նայում է քաղցր ժպտով և սուր հա-
յացքով: Յերբ բարկանում են դահլիճում, ասես նա յեւ
է բարկանում, յերբ մեղմանում են, ասես նա յեւ է մեղ-
մանում:

Լավ չի չիշում Կիմոն, թե ո՞վ եր խոսում և ի՞նչ եր
ստում, յերբ նախադահի ձայնը զնգաց.

— Ընկեր Կիմո, ազատ եք...

Ռումբի պես դուրս թռավ դահլիճից: Քրտինքը
ծորում եր կարմրած յերեսից, ասես վառվող հնոցից
դուրս յեկավ: Զուլած. չնչառութեանը դրսում աղատու-
թյուն տվեց: Պինջակի թևով սրբեց ճակատի քրտինքը.
Թվաց, թե քրտինքի հետ սրբեց մի հին կուտակված
մարդ...

Մոտեցավ Սերգոն, ուզում եր խոսել:

— Ել չխոսես Սերգո ջան, — ու հեծկտալով գրկեց
նրան, — յես իմն ստացա: Տեսա՞ր: Հազարի թուր
ու նախատինք կերա. ել ո՞վ մնաց, վոր չխոսեր, ծի-
ծաղով ու հպարտութեամբ ջնայեր վրաս: Գլչեր-ցեբեկ
կանեմ... Չե՛մ թողնի, վոր սրանից հետո ինձ վրա ու-
րիչ աչքով նայեն: Չե՛մ, թողնի, չե՛... Բեմում վառ-
վում եյի... Վոնց վոր թե չորերս նեղում, կրակում
փոթոթում եյին ինձ:

— Ա՛յ, թե վոնց կիտխվես սիրելիս, հիմա ձեռք-
ձեռքի տված կգաս բոլորիս հետ և նրանք, ի հարկե,
բեկ կսիրեն, — Սերգոն ձեռքը խփեց Կիմոյի ուսին: Ու-
րախութեանից թևեր առավ, խորապես հավատաց, վոր
ընկերոջ մեջ մեծ բեկում է կատարվում: Այդ ուսն
նա դդում, ճանաչում եր իրեն այդ եր կարեւորը:

Կիմոն աշխուժ քայլերով բարձրացավ դեպի հան-

բակացարան: Յերբ դուռը բացեց, ներսը վոչ վոք չը-
կար: Ժպտաց, — բոլորը դատի յեն գնացել: Կիմոն ան-
սովոր, յերբեք չապրած թարմություն ու յետանդի վա-
րար հոսանք զգաց մարմնի մեջ: Սիրտն ուռչում, բարձ-
րանում է, մարմինը բռնվում մի քաղցր հուզումով:
Ասես թե վողջ ձորը, հեռու դաշտերը և անդամ կա-
պույտ յերկինքը, լցվել են ինչ վոր քաղցրությամբ և
իր սիրտը ձուլվել է նրանց լայնության հետ: Թվում է,
թե յերկններով հալած պղնձի արյուն է հոսում: Նոր
արյուն, նոր կորով: Յերբեք այդպես ուրախ սրտով ու
վար հույսերով ցած չե դիտել այդ բարձրությունից:
Գեառը ցածրում վոլորվում, Փշչացնում է փորսոց սձի
պես: Իսկ լուսնի ցուրեքը շողշողում են գետի լայն
հայելու մեջ: Գործարանի տասնյակ մեքենաները կան-
չում, համեմատ են միալար: Նրանք պտտվում են ուժ-
գին և որն-որին բարդանում է նրանց սրտույտը: Այդ
ժամանակ ի՞նչ անուշ էր թվում ներքեից յեկող մեքե-
նաների ու հավիտյա պղնձի յերգն ու մոնչյունը: Ինչո՞ւ
ինչո՞ւ, միչև այդ չե՞ր լսել, չե՞ր զգացել նրանց ուժը,
կարոտն ու քաղցրությունը:

Կիմոն ուզում է թռչել մեքենաների մոտ, յուզել,
մի պահ փարվել նրանց սառ մարմինը: Հավատացած է,
վստահ է իր ամբողջ գլխով, վոր հենց այդ նույն րոպե-
յին, կամ մի քանի որում, հմուտ կտավորի, կվարժվի
նրանց լեզվին: Այն ժամանակ ստանոկներն ել կողոտն
ձեռքին, իսկ ընկերները կասեն թիկունքին խփելով.

— Սա՛ղով Կիմո. հալալա քո կերած կաթը: Ա՛յ, հի-
մա ինչ կասե՛նք... Մեր աչքի լուսն էս, մեր սիրելին:
Պատկերացնում է Կիմոն, թե այնուհետև ինչպես
ուշադիր ու յետանդով է աշխատելու և սիրտն ու յի-
րակներն ալելի ուժգին են գործում, վողջ ելությամբ

լցվում է վաղվա ձգտումներով: Ասես մեքենաները
ցածրից կանչում, համերգում են միալար: Յեւ Կիմոն
այդ հեքիաթային, բայց կլանող, մագնիստացնող ձայ-
ներն առաջին անգամ է ունկնդրում սրտի նուրբ թելե-
րով, վոր այնպես ներդաշնակվում են ներսից, մարմնի
բոլոր մասերից լսվող նոր ձայների ու յերգերի հետ:

Կիմոն իջավ ցած, դեպի գործարան:

Յերեկոյան մթի միջով ալելի պարզ ու ուժգին է
լսվում յերեք կոնվերտրի միախառնված մոնչյունը:
Ալելի՛ բարախեց սիրտը, ուր մի կարոտ եր ծլում...
Կարո՞տ դեպի կյանքը, դեպի աշխտանքի պայքարը:

...Թող գա՛ վաղը, առաջին արշալուստս վաղը...

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՐԸ ՈՂՍԿԻՈՒՄ ԵՆ

Ամիսներ են անցնում:

Բանվորները խռնվել են գործարկումի գրասենյակի
առաջ և սոց-մրցման «տախտակն» են կարդում: Կիմոն
մի շարք կետերով սոց-մրցման է հրավիրել Պլավկայի
ցեխի յերիտրանվորներին: Հետևի կանգնածները բարձ-
րացել են վոտների պճեղների վրա և վիզները ձգել...
նրանք իջնելով պճեղների վրայից, ասում են:

— Մալադե՛ց Կիմո... Իսկ շատերը դարմանում են
և ուսերը բարձրացնելով հեռանում:

Կիմոն հեռվից գալիս է. նկատեց, վոր «տախտակն»
են կարդում:

Մտքերը սահեցին, թուան դեպի մեկ-յերկու տարի
յետ... Են ժամանակ ուրիշ Կիմո եր, իսկ ա՛յթմ:
Ճանապարհը չփոխեց այն որվա պես և քայլում է հա-
մարձակ, գլխարկը մի փոքր յետ դրած—դեպի ծոծրու-
կը:

Գնում է չվճարներով:

Ամեն առավոտ, հենց վոր լուսը աղոտ աչքերով նայում ե հանրակացարանի լուսամուտից, Կիմոն վեր ե թռչում տեղից և ամենից առաջ հագնվում: Ինչո՞ւ, միշտ զարթնելիս և չտապ հանգնվելիս հիշում ե բյուրոյի ժողովը, ագիտ-դատը և ընկերների սուր հայացքները: «Ե՛հ... ինչե՛ր ե կապված այդ մի քանի սրվա հետ»:

Յերբ գնում, արհեստանոց ե մտնում, ամեն կողմից աշխուժող «բարի լույս» են կանչում, կամ հենց հեռվից, ստանոկների ու փոկերի արանքից ձեռքերը թաշկինակի նման թափահարում:

— Բարի լույս, Կիմո՞ւ...

Մուկուլչի աչքերը Կիմոյին տեսնելիս ժպտում, փայլում են վառվող պղնձի նման և փոքրանում:

— Հիմա աղիզ, պրոլետար արիպերս ես... Կերածդ վերջը հալալ արիր...

Իսկ վարպետ Վանոն, յերբ տեսնում ե, վոր վոչ վոք արհեստանոցից չի բացակայում, ուրախանում, վոգեւորվում ե... Մոտենում ե Կիմոյին և նայում դո՛հու նակությամբ:

— Ա՛յ, հիմա ինչ կասեմ. վաղուց պետք ե «գերեզման դնելիք են անտեր «պրոգուլն» ու «բոչբողազությունը»:

Յեկ վարպետն ու աշակերտը նայում են իրար, ժլպտում իրար, բարեկամի քաղցր հայացքով: Գրկում, մըտերմորեն ողակվում են նրանց հայացքները միմյանց, վոնց վոր ամուր շղթայի ողակներ: Իսկ յերբ Կիմոն հիշում ե իրեն չըջկումում՝ քարտուղարի հետ վարպետի մասին խոսելիս, ամաչում ե և այտերի ծայրերը կարմրում են ձորում հոսած դեղձերի նման:

Կոմյերիտական 3-րդ բրիգադի անդամներն հավաքվում են:

Բրիգադի ղեկավարությունը բյուրոն հանձնել ե Կիմոյին:

— Ընկերներ... Պակասավոր կողմեր շատ ունենք դործարանում. — Կիմոն այտեղ կանգ առավ, բլուզի փեշերը դրստեց, մտածեց. — Մենք հիմա հարվածային ենք. ել առաջվա պես չենք շարժվելու. հիմա մի ուրիշ տեսակ յենք լինելու... Մենք պետք ա ստուգենք, քըրքրենք ամեն ինչ... Պակասավոր, վնասակար բաները հանելու ենք քարի արանքից, թազուն տեղից... Մեր դործը, աշխատանքն ամեն մի ցեխում հենց պտի դնենք վոր մի կտոր ջոհարը, յերկաթը ինչ ա՛նտեղի չկորչի, չփչանա... Դուք ինձանից լավ դիտեք, վոր մեր դործուրանը քանդված տան նման եր. հիմա պատերն ամուր չարում, բարձրացնում ենք... Իսկ ով վոր ցեխը, քարն ու կիրը ուշ ա հասցնում, նա մեր թշնամին ա: Մենք յեր կու ցեխում ստուգելու յենք բոլոր պակասավոր կողմերը... Շատերը խախտում են դիտելիլինը, դործի վրա քնում, սպեց հագուստը դյուլ թոցնում, նո՛ւ, պրոգուլ տնում, դործից ուշանում, — այտեղ հանկարծ հիշեց, պատկերացրեց, յերբ իրեն ամեն կողմից պրոգուլի «հելոս» եյին կոչում. մի պահ չփոթվեց, այլայլվեց, բայց կրկին հավաքեց իրեն. — դե, ընկերներ յես ել եմ... Կպես յեղել, բայց հետո իմ ճամբրեն ցույց տվիք, յես ինձ չկորցրի, յեկա բոլորիդ հետ...

Վարար հուզումը լցվում ե Կիմոյի սիրտն ու յերաները, մի բան ասես խեղդում ե կոկորդը, բայց բոպեն անցնում ե և հանկարծ, խոսելիս, բռունցքված ձեռքը

խփում սեղանին, — պտի հո'ւպ տանք ընկերներ, ով
պրոգնու ա կատարում, տուժում ա արդյունաբերու-
թյունը. հո'ւպ տանք, ու թե կարանք, բերենք մեզ հա-
յնենք...

Ծափահարեցին, ու հետո ել ուրիշները մի քանի
խոսք ասեցին: Տոկար Սերգոն լցված աչքերով ու հմայ-
ված դեռ նայում է կիմոյին. վաղեց դուրի նրան. նույն
խիլ ցանկանում է համբուրել ճակատը, փափուկ վզովը
բայց ամաչեց ընկերներին:

— Իմ թանկագին ընկեր, ել հետ չես դառնա, դու
միշտ մեզ հետ ես...

Բրիգադը դուրս յեկավ սենյակից, չարժվեց գեպի
ցիխերը: Քայլում է կիմոն, վարպես յերբեք չեր քայլել:
Գնում է, վռնց վոր գործարանի դիրեկտորը լինի, վռնց
վոր իրենց արտը լինեն հնձի գնալիս:

Մագերի խոպուպը կախվել է ճակատին, իսկ կոպիրո-
կը՝ ելի ծուռ ու թեք է:

Ձննոդ հայացքով նայում է չորս կողմ թափված ի-
րերին, գործիքներին, ասես առաջին անգամն է գնում
այդ ճանապարհով, առաջին անգամն է մտնում գործա-
րան:

Առջևում մոնչում են կոնվերտները և ծղրտում կոմ
պրեսորները:

Բրիգադը գնում եր...

1929թ.

ՅԵՐԿՈՒ ՏԱԽՏԱԿ

Ալեքսանն Ալլահվերդու բանվոր է:

Կածաններով զգուշ իջնում է ցած, բռնելով քարե-
րից ու թփերից:

Մտքերը հանդիստ չեն տալիս նրան. վորդի պես
կրծում են ուղեղը և ուշքը հեռվում, ուրիշների մոտ,
վորքը քարովն է խփում կամ ճամփեն ծռում:

Հիմա գնա ի՞նչ ասի, ի՞նչ պատճառ բերի, վոր ար-
դարանա: Վո'չ, մի պատճառ ել չեն ընդունի: Քանի ան-
գամ գնաց խնդրեց, աղաչեց ցիխի վարիչ Պիլեին, վոր
միայն յերկու օրով իրեն բաց թողնի և հիմա ինքը մի
չաբաթով ուշացել է: Իհարկե չեն ների: Ծառերի «սպեց»
հազուստն են նման պատճառներով հանել, ոտճիկի
մնացորդը տվել և ճամփա գցել իրենց գյուղը:

— Ինչ անեն, հախդ ա, Ալեքսան, — չճշաց ինքն ի-
րեն:

Եեվ Ալեքսանն ասես վոչինչ չի տեսնում, վոչինչ չի
լուում: Ասես առաջվա նման գետն ել չի հոսում վշշալով,
չի թռչում քարերի գլխով... Դետի ջուրը պղտոր է թը-
վում Ալեքսանին, իսկ յերկինքը՝ սեպկնած...

Տխուր և մտքերի հետ վիճելով գնում է Ալեքսանը:

Մոտեցավ գործարանին: Բանվորներ են յերևում
հանրակացարանների դռներին, ճանապարհներին: Ա-
լեքսանը խուսափում է նրանց նայել, բարեկե: Ով է ի-

մանում, գուցե՜ գիտեն, վոր ինքը մի շաբաթ դործի չի յեկել և ցեխում տղերքն եղ մասին շատ են խոսում: Յերբ մոտեցավ ցեխին, Պիլը կանչեց մոտը, բարկացավ, հայհոյեց:

—Բա ելի ինչի՞ եյիք պայմանադիր ստորագրում, հօ՞ւ: Մինն ել դու, հրեն ստորագրել ես, շան վորդի, ի՞նչ պատասխան ես տալու քո դործարանին, քո կառավարութեանը, թե ի՞նչու յես պրոգնուլ անել:

—Ախր ընկեր Պիլը, — աշխատում ե արդարանալ Ալեքսանը, — արտերը կծղել եյին, կարտոփը հասել, թրփերը դեղնել եյին, բա վո՞նց չմնայի, հօ՞ւ... Յերեխեքը հաց են ուլում, ես ա ձմեռ ա դալի:

—Դե վոր ըտենց ա, թողեք դործարանը, դնացիք հողի վրա աշխատեցեք: Մենակ հիմա չի. սալ տարին եք րոհենց անում:

—Հընդեր Ալեքսան, ծաղրական և բարձր ձայնով խոսեց հին բանվորներից մեկը—մինչև յե՞րբ պտի դյուղի պոչը բռնեք, չեք ուզում մի կտոր հողից ձեռք քաշել, համա եստեղ ել մեր դործը տուժում ա... Ձեր յերեսիցն ա, վոր մեր ցեխը եսքան հետ մնաց: Եղ չեղավ, չե, կամ հողը, կամ գործարանը:

—Հնենց ել վոր, — վրա բերեցին յերկու յերիտասարդ բանվոր. — կամ հողը կամ դործարանը:

—Դե գնա դործարկում, — խոսեց Պիլը, — նա պիտի համաձայնվի, վոր դործի անցնես:

Գործարկումի նախագահը տեսնելով Ալեքսանին, գըլիչն ել չչարժեց սպիտակ թղթի վրա, հետ քաշեց ու անխոս, յերկար նայեց նրան:

—Դու ե՞լ ես ուչացել... Քանի՞ որ...

—Մի շաբաթ, ըլիլ չեմ, պտի մնայի, արտերը կըծվել, ցորենը թափվում եր:

—Բա վոր բոլորդ որերով ու շաբաթներով պյուլ գնաք, — ձայնը բարձրացրեց նախագահը, — եստեղ ո՞վ աշխատի, իշխանութանն ո՞վ պատասխան տա, հօ՞ւ... դե հլա արի, — ու քաշում ե Ալեքսանի թևից, — արի տես ինչ ա գըված «սոցմըցման տախտակում». կարդա, «ուրտիացի»:

Վտաքերի թաթերի վրա բարձրացած և վիզը ձգած, կարդում ե Ալեքսանը և աչքերին չի հավատում: Իրենց ցեխի, ձուլարանի բանվորները մի մասի (նաև իրեն) աղ-վանուհները գըված են «սև տախտակին», վորպես պրոգնուլ չի կների, իսկ արհեստանոցի ցեխը՝ ընդհակառակը, վալում ե «կարմիր տախտակին»:

Ալեքսանը կտրած սրտով կարդում ե նաև «նրանց» մասին գրածը:

—Վոնց թե, — ասում ե մտքում և թեթև ցնցվում, — Ղաղարը, Թեանը, Գրիշան ու մեկեղներն ի՞նչու են տվել մեր տղերանցից. չե՞, պետք ա մեր ցեխն ել առաջ տանենք, հասցնենք նրանց, դուլիս բերենք պլանները:

—Աչքերդ խո չե՞ն ցավում կարդալիս, — հանկարծ գործարկումի նախագահը ձեռքը խփեց Ալեքսանի ուսին, — դե գնա և աշխատի, ես վերջին անգամս ըլի:

Ուրախացավ, թևեր առավ Ալեքսանը, ուղեց գրկել նախագահին, ասել, վոր ել գործը չի թողնի, բայց մի պահ չկարողացավ վռչինչ ասել:

—Մենք ել կհասցնենք, անպատճառ կհասցնենք պլանները, — խոսեց Ալեքսանը և դնաց դեպի ցեխը:

Յերբ նա հետ նայեց, նախագահն եւ չերեաց, դրասնյակ եր մտել: Պատից կախված փայլում եյին սև ե կարմիր տախտակները:

—Ես մի հետը քեզ խրատ ըլի, Ալեքսան, վոր անուներդ եւ չըզրվի «սև տախտակին»,—քթի տակ խոսեց ինքն իրեն ե մտքում կարմիր ու սև տախտակը՝ շտապեց դեպի ցիւր...

1930թ.

Ն Ա Դ Յ Ա

Նադեյա՜...

Իմ կոմսոմոլ, իմ հեռավոր ընկեր:

Թվում ե ինձ, վոր ահա, բացվեց սենյակիս դուռը, ներս վազեցիր քո ժպտացող ուսական կապույտ աչքերով ու զընդան ծիծաղով ե սենյակս լցվեց մի քաղցր ու թովիչ բովանդակությամբ:

Դեռ վորքա՞ն թարմ են ու վառ իմ հուշերը:

Յես յերբեք չեմ մոռանա այն ստեղծագործ մարդկանց, վորոնք վառ լույս տվին իմ ճամբին... Նրանք են, վոր տեմպ ու թափ են տալիս կյանքի յերակներին: Յեվ դուն ձուլվեցիր նրանց պողպատյա շարքերին, դարձար նրանց նման մաքառող ու ստեղծագործող: Հենց դրա համար ե, վոր այնքան վառ եմ հիշում քեզ:

Զեմ մոռանա նրանց, չեմ մոռանա ե քեզ:

Յերբե՛ք, յերբե՛ք:

Մեր բանվորական ավանի մոտով ե ձգվում յերկաթուղին:

Հիշո՞ւմ ես, յերբ իրիկվա հովին յերկաթգծով դրում եյինք զբոսներու: Ինչպե՞ս կարող ես չհիշել, քանի վոր ամեն անգամ, յերբ անցնում եյինք դորձարանի մոտով, այնտեղից յեկող մեքենաների համերգը, անխտով ների շառաչը, հմայում, գերում եր քո եյությունը ե իր հաղարավոր անհայտ թեւերով քեզ ուզում եր կլանել իր գերիկը:

Կանգնում եյիր, հիացմունքով յերկար նայում ծրխի բամբակ քուլաներին, վորոնք վոլորվելով բարձրանում եյին, ու հալվում հեռո՛ւ-հեռո՛ւ կապույտում :

Ձեյիր համբերում.—միասին մտնում եյինք գործարան : Այնտեղ բոպեն հազար պտույտ եր դործում, անխլները դառնում եյին մոլի կատաղությամբ, կաթնաների մեջ թեփ, մորթվող գաղանի պես մոնչացող կարմիր պղինձ եր յեփվում... նրանց տեսնելով, կապույտ աչքերիցդ կրակ եր ցայտում, ուղում եյիր ձուլվել նրանց ընթացքին, դառնալ նրանց անբաժան մասնիկը : Դուրս գալիս կամարների տակ «ա՛խ» եյիր քաշում :

—Յե՞րբ յես ել կաշխատեմ այստեղ :

Գալիս, չբխկալով անցնում եյին կարմիր վագոնների շարանները, կարմիր պղնձի բեռների տակ տընքալով : Այդ պահին դեմքիդ մի կարոտի թեթեւ ժպիտ փայլեց և հայացքով ուղեկցեցիր սլացող վագոնների շարքին : Յերեւիլի նրանց հետ բարե եյիր ուղարկում լայն տափաստաններում ապրող մոտիկներիդ :

Դու մեղ մոտ ձուլվեցիր կոմյերիսական մի բանակի հետ : Մի բանակ, վորի բոլոր ջոկատները բոլոր տեղերում միևնույն պայքարի զենքերը, միևնույն դիրքերն ունեն :

—Նրանք ամեն տեղ իմ ընտանիքն են, իմ զինակիցները,—ասացիր ժպիտով :

Այո, Նաղյա, դուն ել այդ բանակի կենսունակ, թարմ ու պայքարի պատրաստ մարտիկներիցն ես : Հենց դրա համար ել սիրում, հարգում ու այնքան բաղքորու-

թյամբ եմ հիշում քեզ և այն կոմյերիտական մի ջոկատին, վա՛րին յես ել մոտ ապրեցի, մարզվեցի նրա շարքերում :

Նաղյա, ապրի, աճի ու հասունացի այդ հզոր շարքերում :

Կենսատու յե նրա հողը :

Կատարվեց յերազդ :

Մի որ ել դուն սուլիչից հետո դուրս յեկար, գործարանի հաղթական կամարի տակից : Սև պինջակով, սեւ ձեռքերով, մրոտված դեմքով :

Յերբ տեսար ինձ, խինդով փայլեցին կապույտ աչքերդ : Այնտեղ յես տեսա մի բացավառ հրդեհ...դու կարկաչեցիր անհող : Համարձակ մեկնեցիր ձեռքդ, բարեվելիս պինդ թափահարեցիր ինձ...ասես միլիոնի յեռանդ և յերկաթի ու հողի ուժ եր կուտակվել ըմ մեջ : — Հաղթանակը տանողի պես ուժեղ, լսեցի ըմ ձայնը :

— Յдопомо...

Թող աճի ըմ մեջ միլիոնի յեռանդը և յերկաթի ու հողի ուժը ...

Դեմքիդ նրբութունն որբատորե կորչում և ստանում եր առնականութուն :

Ձեռքերդ առաջ վոնց վոր փափուկ ձեռնոցներում լինեյին մեծացած :

Հետո պղնձագույն դարձան, ուժ ու կորով ստացան :

Ի՞նչ կապույտ աչքերում ասես անջինջ եր ոռոսական զաշտերի ընդարձակութունը և լայն յերկնքի պարզութունը : Ծիծաղելիս փայլում եյին սաղաֆյա ատամներդ : Կարկաչում եյիր ավելի զիլ ու թովիչ :

Ախ, ըմ այդ կարկաչը, վոր հիշեցնում եր մեր սարերի ջրերը կայտառ :

Այժմ, ասես դրսեց քո ծանոթ ու զիւ ձայնն ե դա-
լիս, դռները բաղխելով և շոշափում ականջս.

— Здорова...

Դու կամսոմոյի համար մի յեռանդ—մեքենա յես
անընդհատ գործող:

Սուրիչից հետո հենց վոր տուն եյիր դալիս, իս-
կույն թոչում եյիր ակումբ, ժողով...

Շրջում եյիր անընդհատ, գործում անընդհատ:

Գործը դողում, հալվում եր ձեռքերիդ մեջ... Այ-
բա՛ն ել յեռանկ ու վողեվորություն, վոր կար քո մե-
կուտակված: Հավատում եմ, վոր այժմ ել նույն յե-
ռանդի մարմնացումն ես:

Յերբ դու խոսում եյիր բեմից, դահլիճը հանդարտ-
վում եր, աչքերդ հետզհետե բորբոքվում, բոցկլտում
եյին: Հարյուրավոր գլուխներ լսում եյին հմայքով:
Սկզբում ասես մեղմ ալիքներ եյին հոսում դահլիճի վը-
րայով, հետո խանդավառ վողեվորություն եյիր բար-
ձրացնում աշտեղ: Ասես մորթիկ եր յեղեղ, ծովը կատա-
ղի ալիքներով վեր եր բարձրանում ու շառաչյունով
ցած թափվում, ուժեր հավաքում, նորից յենեղու և
թափվելու ավելի նպատակին, ավելի ուժգին:

Խրոխա բռներդ մեխում եյիր լսողների մտքում,
ինչպես վորմնադիրն ե քարը ցեմենտով սմրացնում
շարվող պատի մեջ:

Իսկ վերջում ծափերի հեղեղը թնդում եր և ճայ-
թում առատաղում:

Յես թողնում եյի այն վայրը, վոր իր պարարտ
անունդով աճեցրել եր ինձ:

Մի քանի ընկերներ և Նադյան կայարան եյին յե-

կել ինձ ճամբելու: Նա տխուր եր, վոր յես հեռանում
եմ:

— Չմոռանաս ինձ... մենք մի բանակից ենք,—ա-
սաց կատակով և այն որվա նման պինդ թափահարեց
ձեռքս, ուղեկցելով ինձ իր կապույտ աչքերի հայաց-
քով:

Գնացքը շարժվեց, մեր հետե թողնելով այն փոք-
րիկ ավանը, ուր ամեն բոպեն նոր հաղթանակ ե բերում:

— Նադյան այնտեղ կապրի ուրախ և լախտա-
վոր,—մտածեցի յես:

Իսկ ինձ, ասես մի կարոտի անհուն ձգտում քաշում
եր դեպի հետ, վորտեղից ամեն ուր բարձր ծխնելույզի
միջով յենում ե քուլա-քուլա սպիտակ ծուխ և հարյու-
րավորների սիրտ բաբախում և աշխատանքի տենչան-
քով:

Հեռվում, կայարանի փոքրիկ տնակի առջև, մեր
հետեվից դեռ ճոճվում եր Նադյայի կարմիր թաշկինա-
կը և ընկերներին գլխարկները:

1929 թ.

Այժմ, ասես դրսից քո ծանոթ ու զիլ ճայնն ե դա-
լիս, դռները բաղխելով և շոշափում ականջս.

— Эдорово...

Դու կոմսոմոլի համար մի յեռանդ—մեքենա յս
անընդհատ գործող:

Առլիչից հետո հենց վոր տուն եյիր դալիս, իս
կույն թոչում եյիր ակումբ, ժողով...

Երջում եյիր անընդհատ, գործում անընդհատ:

Գործը զոդում, հալվում եր ձեռքերիդ մեջ... Այ-
բա՛ն ել յեռանդ ու վոգեվորություն, վոր կար քո մե-
կուտակված: Հավատում եմ, վոր այժմ ել նույն յե-
ռանդի մարմնացումն ես:

Յերբ դու խոսում եյիր բեմից, դահլիճը հանդարտ-
վում եր, աչքերդ հետզհետե բորբոքվում, բոցկլտում
եյին: Հարյուրավոր գլուխներ լսում եյին հմայքով:
Ակզբում ասես մեղմ ալիքներ եյին հոսում դահլիճի վը-
րայով, հետո խանդավառ վողեորություն եյիր բար-
ձրացնում այնտեղ: Ասես մըրիկ եր յեղել, ծովը կատա-
ղի ալիքներով վեր եր բարձրանում ու շառաչյունով
ցած թափվում, ուժեր հավաքում, նորից յենեկու և
թափվելու ավելի նպատակին, ավելի ուժգին:

Մըրիստ բառերդ մեխում եյիր լսողների մտքում,
ինչպես վորմնադիրն ե քարը ցեմենտով ամրացնում
շարվող պատի մեջ:

Իսկ վերջում ծափերի հեղեղը թնդում եր և ճայ-
թում սուսստացում:

Յես թողնում եյի այն վայրը, վոր իր պարարտ
սնունդով աճեցրել եր ինձ:

Մի քանի ընկերներ և Նադյան կայարան եյին յե-

կել ինձ ճամբելու: Նա տխուր եր, վոր յես հեռանում
եմ:

— Չմոռանաս ինձ... մենք մի բանակից ենք,—ա-
սաց կատակով և այն որվա նման պինդ թափահարեց
ձեռքս, ուղեկցելով ինձ իր կապույտ աչքերի հայաց-
քով:

Գնացքը շարժվեց, մեր հետև թողնելով այն փոք-
րիկ ավանը, ուր ամեն ըոպեն նոր հաղթանակ ե բերում:

— Նադյան այնտեղ կապրի ուրախ և լախտա-
վոր,—մտածեցի յես:

Իսկ ինձ, ասես մի կարոտի անհուն ձգտում քաշում
եր դեպի հետ, վորտեղից ամեն ուր լարձը ծխնելույի
միջով յենում ե քուլա-քուլա սպիտակ ծուխ և հարյու-
րավորների սիրտ բարախում և աշխատանքի տենչան-
քով:

Հեռվում, կայարանի փոքրիկ տնակի առջև, մեր
հետեվից դեռ ճոճվում եր Նադյայի կարմիր թաշկինա-
կը և ընկերներիս գլխարկները:

1929 թ.

Ն Ո Ր Ե Ր Ը

(Պատկեր)

Ելեկտրական կաթնագուլն լույսը վողողել եր բան-
վորական աղումը: Յեւ այդ վողողուն ու հստակ լույ-
սի մեջ, պարզ յերևում են բոլորի գեմքերը: Մեծամաս-
նությունը կեպիով, կաշվե գոգնոցով, ծխից ու մրից
ոևացած պինջակով բանվորներ են: Նրանց գեմքերի
վրա պղնձահանքն ու ձուլարանի կրակը դրել են իրենց
գույնը և քանդակել հողի ու հանքի մարդու ամբու-
թյունը...

Կան և ցրված, նստած ծառայողներ՝ ունրած,
կաթնագուլն լույսի տակ պստղացող մադերով ու սե-
վաթույր կոշիկներով:

Նաև խկույն աչքի յեն ընկնում մի տասնյակ բան-
վորներ: Նրանք մյուսներին ջոկվում են իրենց «տարա-
գով» — շալե չուխայով, շալվարով և մոթալ փափախով:
Նրանց գլխներին հաստատ դիրքով են նստած այդ փա-
փախները:

Զրուցելով, ծիծաղելով ու միմյանց թիկունքին
խփելով, դեռ խումբ-խումբ ներս են մտնում բանվոր-
ները կեպիով, կաշվե գոգնոցով, և ծխից ու մրից սե-
վացած...

Իսկ շալե չուխայով, շալվարով ու մոթալ փափա

խով բանվորները՝ քաշված են ու առթիւս, իրենց
կանոց ու կուտական լեռների պես...

— Ընկերներ, — ժողովը բարձրաձայն բացում և
Ղազարը, — ես որ պտի խոսանք մեր մի շարք ցավերի
մասին: Այ, որինակ՝ գյուղերից նոր յեկած բանվոր-
ներին արտադրության հետ կապելու, արտադրական
դիպցիպլինայի և նման ինքիւրները մասին:

Ու Ղազարը հազալով, սկսեց «Թիլի ծայրը բա-
ցել...»:

— Հայտնի յա, վոր որն որին դործը մեծանում
ա, նոր-նոր բանվորներ ենք ընդունում: Դեանցից շա-
տերը մոտիկ գյուղերից են, ու դեռ պինդ կալած են
գյուղին... նրանք դեռ իրենց խորթ են զգում վործա-
րանին, կապված չեն մեզ հետ... Զրգիտեն, թե իրենց
եզ նոր — մեծ «տանը» ի՞նչ դարդ ու ցավ կա...

Նորեկ բանվորները զարմանում են, շիթվում...
Հուզմունք կա շարքերում, տարուբերվում են փափախ-
ները, չուխաները, ասես ծովի ալիքավորվող մի փե-
շը... Թեքվում են միմյանց կողմ, խոսում են, քըշ-
փչում խուռ...

Ի՞նչ... միթե իրենց մասին են խոսում... ինչ վոր
«դիպցիպլին», «վորակ» ու «աշխատանքի ժամ»... Ե՞ղ
ինչ բաներ են... Բա ասում են, թե բանվորը հիմա ու
զատ ա՞, իրեն կամքի՞ն...

Նորերից մի քանիսը վեր են թռչում, ընդհատում
Ղազարին...

— Ձե՛, թե ամեն ժողովում մեզ ըսենց «կրակի»
մեջ եք գցելու, կարմրացնելու, լալն են ա, ասե՛ք
վորտեղից յեկել եք, ելի ենտեղ դնացե՛ք:

— Գիտե՞ք վո՛չ, վոր դժեղացի մարդ ենք, բռնեց
բաները խեղճներս կտրում չի...

— Ձեզ մեղադրում չենք,— խոսում է հին բանվոր
Արշակը,— այլ ասում ենք, վոր սովորեք... Բոլորս ել
վոր գեղից եկել ենք, բան չենք գիտեցել, մեկ հետ մի-
այն մեր ուժն ենք բերել... Համա՛ կամաց-կամաց, տա-
րին-տարու վրա, սովորել ենք: Հմի դուք գիշեր ցերեկ
եք անելու, վոր հասնեք հներին... Նեղանալ միք, վոր
ես «կրակիցը» կարմրում եք... Կըսովորեք, հետո հալա
չնորհակալ կըլինեք:

Ղազարը շարունակում է խոսել... Բեմի վրա, ա-
ռաստաղից առկախ ելեքտրական լամպերը սոսառ ու
կաթնագույն լույսով վողողել են Ղազարին: Գլխարկի
«կողիքովը» չի թողնում պղնձագույն գեմքի վրա կաթ-
նագույն լույս ընկնի և ստեղծվում է մի դուրալի Փոն:
Այդ Փոնի վրա նրա աչքերը սկսում են հեռո՛հեռո՛ս փայ-
լել, ինչպես քուրայում հալվող պղինձը:

Ասես աչքերի խոռոչներից ելեքտրական մեղմիկ
հոսանք է դալիս, վորն այդ «հալվող պղնձի քուրա-
յում» ավելի ուժ ստանալով, հաղարավոր թելերով տա-
րածվում է դահլիճում...

Ղազարը մի պահ հիշում է, վոր ինքն էլ մի քանի
տարի առաջ, գործարան է յեկել նրանց նման յորեկոնե-
րով ու շա՛տ հասարակ հաղնված... Բայց հիմա՞...
Ղազարն զգաց, վոր միտքը «նյութից» չեղվում է...
Բայց այդ ինչպե՞ս եր, վոր միտքը թռավ դեպի անցած-
գնացած որերը... Ժողովում, տանը թե գործում, ա-
սես մեկը նրա գլխի վերևը կանգնած, հրամայելիս է
յեղել, աշխատանքի կոչելիս...

— Գործի՛ր... Գործի՛ր...

... Եդ հրողը յեղել է սե պիջակավորների մեծ ու-
ծը, վորն իրեն նման շատ-շատերին է «մարդ դարձրել»,
ճանաչել տվել կյանքը...

... Ինչե՛ր չի կարող անել եդ ուժը... Նա պայքա-
րում է կրակի դեմ, կրակի մեջ... Նա հալում, զտում
ու վռնելի յե ջոկում պղնձահանքից, վոր տասնյակ,
հարյուրավոր տարիներով թագնված է լինում լեռների
կրճքում...

Ղազարն իրեն հավաքեց այդ մտքերից և «ելեքտրա-
կան մեղմիկ հոսանքը» ելի սկսեց գործել առաջվա կար-
գով:

Նա վերջացրեց խոսքը: Նորեկներից մի քանիսը
ցանկացան ինչ վոր բողոքել, դժգոհել: Վարդանը, նո-
րեկների մեջ ամենից աչքաբացը, ասաց.

— Տղերք, սուսեք... Ինչ վոր խոսում են, լավ լսե-
ցեք...

Խոսում է Մուկուչը.

— Գիտե՞ք, վոր հողը դյուզին հերիք չի անում.
էն բանվորը, վոր մալիաթին ոտճիկ ա ստանում, կամ
ընտանիքը քեչ ա, պտի հողից կըտրվի. են վախտը համ
մեր գործը լավ կըլի, համ ել գյուղը հողի նեղություն
չի քաշի: Մենք, հին բանվորներս, վաղուց ենք հողից
ձեռք քաշել:

— Նորեկ բանվորներից յերկուսն աշխատում են
ձուլարանում,— խոսում է մի ուրիշը, ձուլարանի բան-
վորներից,— համա գործի վրա սկի սեր չունեն. ախր
առանց վորակի ու սրտանց աշխատելու, բան գլուխ
կըգա՞...

— Այ՛, ի՞նչ կասեմ բաարականներին, — խոսք ե խընդ-
լում արհեստանոցի վարիչը, — մեզ մոտ յերկու բաա-
րակ կան նոր յեկած. գիշեր-ցերեկ նրանց ուշքն ու միտ-
քը հրեն մեքենաների մոտ ա: Գուզդիլը վոր փշում ա,
ասես թե նրանց համար չի, ուզում չեն ձեռքները մե-
քենաներից վերցնեն: Գործիքների ու մեքենաների հետ
հենց են վարվում, վոնց վոր իրենց աչքի լույսի...
Գյուղի հետ կապված չեն, դրա համար ել ուշքները մի
այն գործարանումն ա: Ըրիգներն ել խո դինջանում
չեն. հրեն ակումբում՝ գրքերի ու թերթերի վրա կոա-
ցած են...

— Եղ նորեկներից մի քանիսը մեր բաժանմուքումն
են, — Ժպիտով խոսում ե մի ղարաբաղցի յերիտ. բան-
վոր, — համա վայ են աշխատելուն... Սաղ ոքն աչքները
արեւին, ականջները գուզդիլին, ճամփապահ են, վոր
չենը վազեն:

Ելի յեն ձայն ուզում, ելի յեն խոսում...

Խոսողները «ոռմբեր» են բաց թողնում, վորոնք
պայթում են փափախների տակի գյուղական ոյարդ ու-
ղեղում և ցնցում առաջացնում... Այդ ցնցումը նրանց
մտքից, ինչպես ապառաժից, դժվարությամբ թափում,
ցրում ե շատ բան... Ամո՛ւր են նրանք, բայց և այն-
պես, թափվում են, ցրվում...

Նորեկները չքավոր են, կամ միջակ: Նրանք մոտ
ծում են բրդոտ փափախների տակ, քչիչում ցածի...

... Իսկապես, ի՞նչ ենք կպել մի քանի թիղ հողին:
Ամեն ոք, գուզդիլից յեղը, «հարաքայթ» արած դյեղն
ենք վազում: Ուշքներս յերկու տեղ ել ա, համա մի տեղ
ել ա «խախալի յերեսը բան չենք գցում...»: Լավն են

ա, մի տեղ ըլենք, ու լավ ըլենք... Մեր հողերն ել
կտանք ձուղուրանց վարդանին, Միլիտոնանց վասլին
ու դրանց նման անճարներին, վոր նրանք ել «արուռով»
ապրեն:

Ու մի քանիսի մտքում մի բան ծագեց: Վարդանը
վեր կացավ նրանց միջից.

— Յես ու իմ մեկել հընգերներս մի խոսքի կանգ-
նած, համաձայն ենք ձեզ հետ... Մենք թողնում ենք
հողը. համա չե, ըստեղ ել տուն ու տեղ պտեք տալ
լուրիաթի համար...

— Տո՛ւն... տո՛ւն... հողը ետոր ել թողնում
ենք, — գոչեցին նորերը միաձայն...

— Ծիշտ եք ասում, — ասաց Ղադարը, — տների կա-
ռուցումը կարագացնենք. ձմեռս ու գարնանը լուրրիդ
ել սենյակ կըտանք...

— Չե՛, մենք հողը թող չենք անիլ, — տեղից վեր
թռավ նորեկներից մեկը, թուքը կուլ տալով, — ոռճիկը
քիչ ա, մեր հողը խի՞ պտենք ուրիշի տալ...

— Հընկեր նախագահ, — ավելի «բացված» լեզվով
խոսեց վարդանը, — դա, եղ խոսողը, կուլակ ա, ձայ-
նագուրկ... Մեր թշնամին մեր մեջ ի՞նչ ունի, վոր վըր-
նիրս ել հաչի... Ես ել խո նրա դավրանը չի՞, վոր սե-
ղիլ դառած գեղն ուտի. պետք ե դրա «պոչը կապել» և
դործարանից քչել...

— Քչե՛լ... քչե՛լ... — գոչեց Ժողովը մի մարդի
պես:

— Լավ, դրան «քչելու» մասին հետո կըմտա-
ծենք, — Ժողովի հուզմունքը հանգստացրեց Ղադարը:
Կուլակը մին սպրթնեց... զգաց, վոր վտաք տեղ
չբռնեց... տակը հող չըկա: Ատամներն ամուր ողմվե-

ցին, ձեռքը բռնանցքվեց, իսկ աչքերը դարանակալ նայեցին Վարդանին, և տխուր մտմտաց ինքն իրեն:

«Այ «Տկլոր Թաղնի» տղա, քեզ բլբլացրու... Թե դավրանես ելի կըգամ, կաշիդ դու-դու կըքերթեմ...»:

Սուլիշը ճչաց:

Այս անգամ նա խփեց շալե չուխաների տակի սրտներին...

Ինչքա՞ն զգացին, սովորեցին ու փոխվեցին նրանք եղ ժողովում: Յեվ դեռ ինչքա՞ն կզգան, կըսովորեն, կըփոխվեն...

Սուլիշը դեռ ճչում է:

«Սմենայի» բանվորները դուրս յեկան շարքերից և շտապեցին գործի: Նրանց մեջ եյին և նորերից: Նրանք ակումբից դուրս գնացին նոր ու մեծ յեռանդով, նոր հույսերով:

Ուզում են դեռ շատ լսել ժողովը... Այնտեղից հաղարավոր անհայտ թեղերով քաշում են նրանց. քաշում է հուզված, ալիքավորվող ժողովը, դահլիճի կաթնագույն լույսը և «եղբորական մեղմիկ հոսանքը»... Բայց չեն կարող հետ դառնալ. սուլիշը ճչում է չոր կոկորդով և կանչում կարոտով:

1928 թ.

Յ Ե Ր Ա Կ Ը

Գիշերը բավական խորացել էր պղնձաալխարհի խոր ձորերում:

Շախտկոմի նախագահ Վիրապը դուրս յեկավ դրասենյակից, դուռն ուժով քաշեց և բանալին յերկու անգամ չըրխկաց մուխի մեջ:

Չորից դեպի վերև, լեռան թիկունքով ձգվող մուխ կածանով Վիրապը գնաց դեպի իրենց հանրակացարան: Նա այդ ուր յերկար չըջել էր «Իլիչ» չախտի բոլոր ձյուղերը, իր աչքով տեսել, ստուգել թերությունները և վերադարձել ծանր տպավորությունների տակ. իսկ այժմ գնում էր լուռ, մտքերի հետ վիճելով... Ինչո՞ւ այժմ գնում էր լուռ, մտքերի հետ վիճելով... Ինչո՞ւ «Չախտի ձյուն», «Շահումյանը», «Ստալինը» և «Հոկտեմբերը» կարողացել են իրենց պլանները լրիվ կամ գոնե մեծ մասով կատարել: Իսկ ինչո՞ւ պետք է «Իլիչի» չախտյորները թղթի վրա թողնեն իրենց պլանները: Սոցմրցումը դեռ չի մտել այդ չախտի խորքերը և միայն մի քանիսն են հարվածային:

— Ի՞նչ ել լինի, «Իլիչը» պետք է հասցնել մյուսներին, — ձեռքի մի վճռական շարժումով ասաց Վիրապին այնքան բարձր, վոր նրա բառերը հասան մոտիկում թափած քարերին, յերկաթին, ձողերին:

Լեռան այն մասում, ուր կածանը գնում էր քարաբարձարներով, տնկած էր մի սյուն՝ վրան եղբորական

լամպ: Նրա լույսի տակ պարզ յերևաց, վոր Վիրապի աչքերում լարված մտածկոտություն և խստություն էր, իսկ դեմքին՝ մի խաղացող անհանդատություն:

Տեղ հասավ: Հանրակացարանում շարված թախտերի վրա քնած եյին բանվորները, հոգնած ուրվա աշխատանքից: Գիշերվա խաղաղ լուռության մեջ լսվում էր նրանց խոսիւոցը և միտրինակ շնչառությունը: Դրանց մեծամասնությունը «Իլիչի» չախտյորներն էյին: Վիրապը լուռ կանգնած յերկու շարք թախտերի արանքում, հայացքը շրջում էր վերմակների տակից դուրս մնացած դեմքերի վրայով: Սմեն մեկի դեմքը մի առանձին միտք էր ծագեցնում Վիրապի գլխում:

Սհա «Իլիչ» չախտում աշխատող Արշակը, Սրապը, Վարդազարը ու գրանց նման մի քանի լոպրիք, վորոնց շնորհիվ առաջ էին գնում աշխատանքները: Ուրիշ տեսակ են Գրիշան, Աթանեսը, Զուրաբը և մյուսները: Վիրապը մտածկոտ հայացքով նայեց թախտի վրա քնած Գրիշային, Աթանեսին...

— Հալալ ա ձեր կերած կաթը, — մտմտաց Վիրապը, թեթև ժպիտով նայելով վերմակի տակից յերեվացող նրանց գլուխներին, — վոր ձեր ձեռքերն ու ուժը, ձեր կամքը նվիրել եք շախտերին: Պղնձի վրայի սարերի նման մի-մի սար ել դուք եք շախտերի թիկունքին:

— Վիրապ, — ձայն տվեց մի բանվոր, վոր պտտկոտ անկողնում, բայց դեռ քնած էր:

— Հը՛, — մտքերից սթափվեց Վիրապը:

— Ի՞նչ ես յերկար միտք անում, քեզ ու քեզ ժողովում:

— Հեչ...

— Յերեկը մինչև մութը քարշ ես գալիս, բեղում, հիմա յել քնիր, ուշ ա:

— Լավ, — հանդարտ պատասխանեց Վիրապը և ղուլք ձեռքերով հենվելով ծնկներին՝ նստեց իր թախտի վրա: Նոր ղզաց, թե վորքան հոգնած են մարմինը, գլուխը, վոտքերը:

Քիչ հետո հանրակացարանի յերեք ճրագները հանդան: Վիրապը պառկեց քնելու, բայց մտքերը սուր յեղունգներ դարձած չանդուում էյին նրա ուղեղը, հանգիստ չէյին տալիս: Հարցերը նրա մտքի ծովում յողում էյին անհանգիստ, անդադար: Հարցերը «Իլիչն» եր, նրա պլանների կատարումը, չրիկոցով անցնող վաղտնետկանները, ձիերը և բանվորները:

Գիշերվա քաղցր լուռության միջով ձորի խորքից աչնան սուբուղ քամու հետ գալիս, հանրակացարան էր մտնում շախտերի լեյտներին ղրած ողամուղ մեքենաների յերգը, վորի հետ ձուլված լսվում էր նաև դիպելներից բարձրացող համերգը: Դա շախտերի խորքերում մաքառող բանվորների յերգն էր: Նրանց ուժի, կամքի ու միասնության յերգը: Իր սրտակից, իր մտերիմ ընկերների յերգն էր այդ, վոր աշնպես հմայել էր իրեն: Ինքը, Վիրապն ել եր տարիններ շարունակ քունգի և իր ձեռքերի ուժով սղինձ հանել խոնավ շախտերում: Նա իր ձեռքերի ափի պես գիտե այն բոլոր շախտերը, վոր իր ձեռքերից և զիգզագներով ձգվում են խորը, հեռու... իսկ այժմ թողել է քունգը, բայց ելի նրանց հետ ե, ղեկավարում է իր ընկերների աշխատանքը: Դժգուհի նրանցից. շատերը հասկանում են իրեն, հասկանում են նաև իրենց արած գործը: Նրանք, «Իլիչի» հարվածայինները, — Գրիշան, Աթանեսը, և ուրիշ մի

բանիսը, կաշվից դուրս են պալիս, բայց ինչ ոգուտ :
Լուծը յերկու կողմով պետք է առաջ գնա : Չե, չեն կա-
րող, չեն կարող «Իլիչի» կեղծ հարվածայինները, թու-
լամորթները և սիմուլյանտները, խորտակել պլանների
կատարումը : Վերապը մենակ չե, իր թիկունքին ունի
Գրեչային, Աթանեսին, Չուրաբին և դրանց նման ազ-
նիվ բանվորների... Բայց վուչ, ինչո՞ւ միայն դրանց...
նրա թիկունքին սարի պես կանգնած են մյուս շախտերի
և ցեխերի ութ հարյուրի չափ ենտուզիաստ հարվածա-
յինները : Վերապը չի հուսահատվի, յերբե՛ք, յերբե՛ք...
Ու Վերապն, ասես գտնելով դժվարությունների
լուծման բանալին, չունչ քաշեց, ազատվելու մաքառող
մտքերից : Նա նորից գլուխը խոր թաղեց բարձի մեջ :
Յեվ ասես հենց բարձին դրած ախանջով լսում է գետնի
խորքից.

— Դրը՛նգ... դրը՛նգ...

Դա հարյուրավոր ենտուզիաստների քլունգների ա-
հեղ թափի ձայնն էր : Նրանք պատռում են յերկրի
կուրծքը և գտնում նրա կարմիր սիրտը—պղնձահանքի
յերակը : Հետո քլունգներով անխնա քանդում են այդ
սիրտը, թափում նրա գորշավուն կարմիր արյունը :
Այդ պղինձն էր, վոր ուղարկում են յերկրի համար :

Դրընգոցների հետ Վերապն ասես լսում էր նաև
հարյուրավոր շախտյորների յերգը, վոր յերբեք վերջ
չունեւ և յերբ շախտյորները գտնում են պղնձահանքի
փոսկեզույն յերակը, այդ ժամանակ փայլ են առնում
նրանց աչքերը և բազուկներն ավելի պինդ են իջնում,
բլունդներն ավելի զվա՛րթ են յերգում :

Այդ բազմաթիվ յերգերի մեջ ասես մի ուժասպառ
յերգ և մի խումբ քլունգների թույլ զարկեր հազիվ

հասնում են Վերապին... դրանք «Իլիչի» շախտերիցն
են, վոր դալիս են մաշված, բարակ թեւի նման : Յերե-
վի հիմա Սրապը, Վարդապարը և մյուս ծուլները թիկն
են տվել փորվածքի վրա և ծիծաղելով նայում են հար-
վածայիններին, նրանց քրտնած մարմիններին :

Այդպես մտածում էր Վերապը և չուտ-չուտ չըը-
վում կողերի վրա : Դրսում դեռ յերգում էր ողամուղ
մեքենան, յերգում էր դիզելը :

Վերապը ննջում է ու քնեմ, մտքում՝ սարերի տակ
յիգզագ փոփած շախտերն են խո՛րը, հեռո՛ւ...

Շախտկոմի դռան մեջ բանալին յերկու անգամ
պտտվեց և դուռը բացվեց : Ներս մտան Վերապը, գոր-
ծավարը, մեքենադուռհին և նրանց հետեւից՝ Արշակը,
Սրապը և յերիտ. բանվոր Մեսիակը : Նրանք մինչև այդ
պատում էյին պատի տակի քարերին նստած, կրծքներն
արեւի վաղ առավոտյան թույլ շողերին դեմ արած :

— Ընկեր Վերապ,— խոսեց Սրապն իր կոշտ ձայ-
նով, մյուսներից ավելի առաջ դալով,— գիտես, վոր
դեղում տուն ու տեղ ունենք... ուզում ենք դնանք մի
քանի սրով, մեր կալն ու կուտը հավաքենք :

— Վո՛չ ընկերներ,— վճռական տոնով խոսեց Վի-
րապը,— դուք չպետք ա գյուղ գնաք. պետք ա հասկա-
նաք, վոր ըթհենցով պրավալի բերանն էք տալի մեր
պլանները : Գյուղից նոր յեկած ձեր մյուս մի քանի ըն-
կերներն էլ յերկու ուրով գյուղ գնացին : Յեվ ի՛նչ : Մի
չաբաթն անց ա կացել ու նրանք դեռ չկան...

— Մենք խոսք ենք տալիս, վոր խափիլ չենք,—
վրա բերեց բանվորներից մեկը :

— Գործի համար դատարկ խոստումը դռաջ չարթե :

կարծեմ բոլորդ ել «Իլիչի» շախտերիցն եք: Այո՞: Ավելի վատ: Դուք, ընկերներ,—Վիրապը հիշեց «Իլիչի» դրուժյունը, աչքերը կրակ կտրեցին և աշխատեց զննել հուզմունքը,—դուք պետք ա միայն ամաչեք, վոր հետ եք մնացել մյուս բոլոր շախտերից: Ձե՞, վոր ձեր սոցմրցման պայմանագրում գրված ա, վոր դուք խոսք եք տալիս չկտրվել արտադրությունից և լարված կերպով աշխատել: Մենք փետին ել փալաս ենք փաթափում, ենքան պակաս ա աշխատող ուժը: Իսկ դուք դործը թողնում գյուղ եք փախչում, վոր ձմեռվա ձեր ազատ որերին գաք,—Վիրապը դադարեց խոսել, նրա ձեռքում դողում եր գրիչը...

— Մենք «պետք ա ամաչե՞նք»—հեղինակ խոսեց Արշակը, վոր մինչև այդ լուռ կանգնած եր,—դողությո՞ւն ենք արել, ի՞նչ ա, վոր ամաչենք: Կնոջս, յերեխաներիս հաց կտա՞ս, վոր չես թողնում զնամ արտս հնձեմ:

— Արդյունաբերությունը չի սուժելու ձեր պատճառով,—ներսից բորբոքված, իսկ դրսից հանգիստ հույց տվող տոնով ասաց Վիրապը,—ինչո՞ւ յեկաք, կրմնաշիբ ձեր տանը, կաշխատեյիք ձեր հողի վրա: Մեզ մշտական բանվոր ա հարկավոր, վոր տարին 12 ամիս՝ ձեռքն աշխատանքի վրա լինի:

— Լավ, լավ, չատ մի մեծ-մեծ բրդի,—դուլխը բարձր բռնելով և թափահարելով ասաց Սրապը,—քեզ նմաններին ել դիտենք:

— Ասում ենք քո կամքով թողնես, թե չե՞ մին ա, մենք զնալու յենք,—հայտարարեցին նրանք և դուրս գնացին տրեխները հատակին ըստքստացնելով: Նրանց հետ նույն խնդրի համար ներս եր յեկել և նրանց հետ

ել դուրս գնաց Մեխակը, վոր կրծքին ցանք «ԿԻՄ» նշանը: Նա փոշմանեց, թե ինչու ներս գնավ: «Մի բերան բառ» ել չասաց: Դուրս գնալիս Վիրապի հայացքն ընկավ նրա հայացքին, սարսուռ, ցնցվեց թեթև, ասես այդ հայացքը սուր ասեղներ դարձած՝ ծակծկեցին նրա աչքերը, մարմինը, սիրտը: Նա գլխիկոր դուրս գնաց, մտքում՝ Վիրապի քրքրող հայացքը և նրա սրտի խորքից հնչող բառերը:

Գյուղի ճանապարհը բռնած բանվորները մի քանի քայլ գնալուց հետո նկատեցին, վոր իրենց հետ չե Մեխակը: Հետ նայեցին: Նա դեպի շախտն եր գնում արագ քայլերով:

Արեվը նոր եր խիում պղնձաշխարհի խոր ձորերին և այնտեղ թափված յերկաթը նոր եր զգում նրա չողերի ջերմությունը: Այդ նշան եր, վոր որը բավական վաղուց բացվել ե և նախաճաշի սուլիչը շուտով կհնչի: Այդ ժամանակ եր, վոր յերկու յերիտասարդ իրենց աղեց շորերը հագան և գնացին «Իլիչ» շախտն աշխատանքի: Նրանցից մեկը Վարդանն եր, զնում եր յերկու ընկերոջ հետեվից: Աղվամազ չրթունքով, թխահեր և նույնպես թուխ աչքերով եր նա: Յերբ ժպտում եր, աչքերը սղմվում եյին և նմանում համած թղերի: Բայց այժմ զնում եր մտածկոտ. յերբեմն փոռքերով ճըմփացնում եր ուելերի արանքում լճացած դորշ ջուրը: Մտածմունքից թուխ հոնքերը խառնել եյին և ճակատին չատ բարակ կնճիռներ առաջացրել: Շախտը մութն եր, կարբիդի մեկ լամպն ել հաղիվ դուռնատ լույս եր սփռում ճամբին: Այնպես վոր, ընկերները չեյին կարող նկատել, վոր Վարդանի հոնքերը կիտված են...

Գնում եր Վարդանը ջրերը ճմփացնելով և մի ներքին ձայն առնում, հրում եր նրան, վոր լավ ճանապարհ չե բռնել... րնկել և դրանց հետեւից, ավարուքյաւմանում, միշտ ուշ ե աշխատանքի դալիս: Բացակա ժամերի պատճառով վերջին ամսում աշխատավարձը լրիւ չեն տվել: Վոր այդպէս շարունակվի, ամեն ամիս ոռճկից «կրկտրեն»: Միշտ չեն ներել: մի որ ել կասեն «լաւրի ճանապարհ»:

Գյուղում մօր աչքը ճամբին և, թե յերբ ե գալալը մի քանի կոպեկ ուղարկելու: Իսկ յեթե ինքն այդպէս շարունակի, այստեղ աչքից կընկնի, առաջ չի գնա, հետո յեւ չի կարող մօրն ոգնել և ել ի՞նչ յերեսով մօտը գնա... ինքն ել, ով ե իմանում, ինչպէս կապրի: Վարդանը սոսկաց և չուգեց մտածել այդ մասին: Ու մի ներքին ատելություն զգաց դեպի առջնվից գնացող յերկու ընկերները: «Չե՞ վոր ավելի լավ, ագնիվ ընկերներ կան, ինչո՞ւ յեմ սրանց հետ ընկել», մտմտաց Վարդանը: Ու նրա մտքերը խորանում են, ծավալվում դլխում, իրենց շախտի պէս խորն ու յերկար և կարբիդի լամպի լույսի պէս դեռ դունտա:

Տեղ հասան: Այնտեղ փոքրում եյին քլունդները և պղնձահանքը թափվում եր խուլ դղրդոցով: Քանդածը մի կողմն եյին կիտել: Յերկու վազոնետակ չեյին աշխատում—վազոնետիկները դյուղ եյին ծլկել, իսկ մընացած չորսը դանդաղ եյին աշխատում և չեյին կարողանում փորածը դուրս տանել: Մի քանի տեղ բարակ ուելսերն ընկել եյին իրենց տեղից: Ամեն անգամ այդ տեղերից անցնելիս վազոնետիկները կանգնեցնում եյին ձիերը, ուղղում ուելսերը, ապա հետ դառնում, քըչում ձիերը և այդպէս ամեն անգամ: Յերբ տեղ հա-

սան, մի քանիսը նրանց թիկունքի վրայով ծուռ-ծուռ նայեցին: Գրիչան ել չհամբերեց:

— Ո՞ւր եյիք կօրել եսքան վախտ, անամոթներ... րա ձեր յերեսում չի՞ մտնում, վոր եսքան խոսում են աշխատանքի մասին, ձեր մասին: Ուղո՞ւմ եք, վոր խայտառակությունով հեռանաք: Ավելի լավ և, վոր գնաք ուրիշ գործի կամ հենց ձեր տները: Թե չե ետդեղուց վարչությունը ձեր ձեռքից կրսնի և դուրս կըլարաի գործից:

— Ինչո՞ւ վարչությունը,—միջամտեց Չուրարը,— մենք ինքներս, բանխորհեա հարց կընենք և կոտահան ջենք, վոր սրանք ել վտար չկօխեն շախտերը: Տեւոն՞ում եք մյուս շախտերն ինչպէս են պլանները թոցրած տանում ուսների վրա: Համա դուք խանդարում եք մեղ:

Չուրարը յեղել եր մյուս շախտերում և տեսել նրանց հերոսական աշխատանքը:

Մյուս շախտյորներն ել չհամբերեցին: Նրանք բողոքեցին, վոր իրենք կաշվից դուրս են գալիս, քրտնում մինչև պճեղները, րայց այդ սիմուլյանտների պատճառով գործը տուժում և:

— Կալ, լալ,—անտարբեր ասացին յերկուսով և աշխատանքի անցան: Վարդանը լուել եր և չխառնվեց այդ խոսակցությանը:

Շարունակեցին աշխատանքները: Քլունդները նորից իջան ահագնաթափ և հողը զզրդաց, ցնցվեց: Բայց... հողն եր ցնցվում, հողն եր թափվում միայն և չեյին գտնում հողի սիրտը—պղնձահանքի վրակեզույն յերակը:

Ու յերբ շախտյորները մեկ մեկ հանգստանում,

չունչ եյին քաշում, բողբոլում եյին հետախուզական աշխատանքները թույլ տանելու մասին:

— Ել ինչո՞ւ համար են հարյուրներ ստանում տեխնիկը, ինժեները, վոր կարգին չեն աշխատում:

— Ի՞նչ հարյուրներ: Մեր Երզմանը, գերմանացի ինժեները, ամսական հազար ա ստանում. համա արած գո՞րծը—դեռ չենք տեսել:

— Յես շատ կասկածում եմ եզ քու Երզմանի վրա: Գա՛նի ամիա ա աշխատում ա ե դեռ նոր հանք չի գտել: Ի՞նչ խմանա, թե եզտեղ մի «ստանա» չկա:

Ձրույցը դադարում ե: Նորից չարունակում են աշխատանքը, աչքները հողին, թե արդյոք յերեվայր՝ յե վոսկեղույն յերակը:

Դրանում աշուն եր: Այնտեղ արեւի ուժասպառ շողերն եյին ժպտում դորչ լեռներին և պղնձագույն քարերին:

Ձորից հեռու այգիներ կային տերեւապատ ծառուղիներով: Յերբ ինժեներ Երզմանն այդ ուր տխուր պղպայ իրեն, դեռատի կնոջ թեւ մտած դրոսներով իջավ մինչեւ ծառուղիները: Այնտեղ, աչքից հեռու, փոքրիկ հարթութիւններ կային դեղնատերեւ ծառերի տակ: Ինժեները պառկեց ծառերի տակ, թոյնած ու խանձված խոտերի վրա և սկսեց տխուր աչքերով նայել նախ՝ դիմացի դորչ սարերին, ապա կապույտ յերկնքին... նա մի պահ մտքով, ցամաքների ու ծովերի վրայով թռավ իր հայրենի յերկիրը և տխուրթումն ավելի թանձրացավ սրտում: Նա չուր յեկավ, փաթաթվեց կնոջը, հայացքը թաղեց նրա աչքերի մեջ և թախիծով չչնջաց սղմած չրթունքների արանքից:

— Ի՞նչ տխուր և այտեղ... սրանց աշխարհում յես մենակ քեզ ունեմ... Այդ միենույն պահին չախուրում քլունգները շարունակ իջնում եյին թափով մոլեզուն, բայց աննպատակ...

Ո՞ւր եր այն մարդը, վոր այդ ժամին օդոք ե իրենց հետ միասին լինել շախտերի խոնավ խորքերում կամ պղնձի լեռների վրա՝ արեւի ու քամու տակ՝ քլունգներին ցույց տալու յերակի ուղղութիւնը, այդ վոսկեղույն ճանապարհը:

Հարցրեք ձորի այգիների դեղնած ծառերին, թափվող տերեւներին և նրանք ձեզ կասեն:

«Իլիչի» շախտորների ժողով եր: Վերադը պարզ նկարագրեց «Իլիչի» ընդհանուր դրութիւնը: Խոսում եր ձեռքերը դրպանում խաղացներով և այնքան լուրջ, ասես կյանքի ու մահու հարց եր լուծում: Բառերը ծանր արձիճի նման ցրվում եյին ժողովի վրա և սիմուլյանաները չուտ-չուտ շարժվում եյին նստած տեղներում, կախում գլխները:

Բոլորն ականջ դարձած լսում եյին... Վարդապետը, վոր ամենքից շատ եր խոսում աշխատանքի ժամանակ և տմենքից քիչ գործ տնում, այժմ պապանձվել, ձայն չեր հանում: Սիմուլյանաներից 3-4 հոգի նրա չուրջն եյին հավաքվել և կուչ յեկել, լուել, ինչպես դորտին քար պցիւլց հետո:

«Հոկտեմբեր» և «Ստալին» շախտերի բրիգադան այդ ուր ստուգել եր «Իլիչի» գլխավոր շախտը և մյուս ճյուղերը: Բրիգադայի ղեկավարը ղեկուցեց իրենց պարզած թերութիւնների մասին: Բրիգադան առաջարկեց հեռացնել սիմուլյանաներին դործից և խիստ հսկողու-

թյուն ունենալ բոլոր աշխատանքների վրա: Միմուլ-
յանոնները տեղները ստան, ասես գլխներին սառը ջուր
մաղվեց... Հետո ժողովը քարտուղարը կարդաց պղծն-
ձաձուլարանի բանվորներից ստացված նամակը.

«Ընկեր, իլիչականներ.

Մեր ցեխի դուրքյունը սկսում ա յատանալ: Դուք
չառ ֆիչ պղնձահանք եք ուղարկում մեզ: Հետո, քե-
կերներ, աշխատեցեք հանքը մանր չլինի, քե չե դրա-
նից բան չի դուրս գալի, գործարանը հագար ու մի
վնաս ա ստանում:

Մենք, ընկերներ, բայլշեվիկներ ենք: Դուք հողի
ու հանքի, մենք կրակի հերոսներ ենք: Մենք ել, դուք
ել, պայքարում ենք պղնձի համար: Բայց դուք, չնեղա-
նաք, յեթե տեսեք, վոր ենքան ել լավ չեք պայքարում:
Սրտանց ցավում ենք, վոր եղպես ա, համա ի՛նչ արած-
ձեր արած գլխքը, ձեր կատարած պլաններն են եղ ա-
սում: Այժմ մենք ձեզ վրա հետեւվյալ պարտքն ենք դը-
նում:

Շախտերը մաքրել ծույլ, սիմուլյանտ բանվորնե-
րից:

Պղնձահանք պետք ա հանեք ենքան, վորեան ձեր
պլաններումն ա նախատեսված: Դրա համար պետք ա
հետախուզումները կանոնավոր լինեն և հետո, աշխա-
տեցեք լարված, հարվածայնորեն: Ով մեջքը լավ չի
կռացնում, ձեռքերին ուժ չի տալի և փակադ չի
փրկացնում, նա կեղծ հարվածային ա, պլնձի քըշ-
նամի:

Յերկու ամսից հետո մեր յերկրի 16-րդ տարեդարձն
ա. ձեր առաջ խնդիր ենք դնում, եղ տարեդարձին դի-
մավորել կատարված պլաններով—բաց նախատով ու

հաղթանակով: Մեր հարվածայնները, մինչև 10-րդ
տարեդարձը, իրենց ազատ որերին գալու յեն ձեր շախ-
տերում աշխատելու:

Յերե մեր այդ պայմանները չկատարեք, կգրենք
Լեոնազորձների Միությանը և բոլոր քերքերին, վոր
դուք արժանի յեք «սև տախտակին» գրվելու:

ՊԼԱՎԿԱՅԻ ՅԵՆԻ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐ»:

Նամակի ընթերցումից հետո յերկուր ժամանակ
լուսթյուն եր տիրում: Վերապը նայում եր ժողովին,
բայց վոչ վոք ցանկություն չեր հայտնում արտահայտ-
վելու: Այդ լուսթյունը թրի նման կարատում եր Վե-
րապի սիրտը. նա անհամբեր սպասում եր թե ո՞վ, ա-
ռաջին անգամ ձայն կկնդրի: Վերապն աչքի տակով նա-
յում եր առաջին նստարանին նստած Գրեչային, Աթա-
նեսին, Զուբարին, —«Իլիչի» այդ նվիրված հարվածա-
լիններին: Հերթով նայում եր նրանց աչքերի խորքը...
այդ աչքերում նա մտերմություն ու համաձայնություն
եր կարգում և դրանից սրտի վրա մի փոքր թեթևութ-
յուն դրում:

Վերապը նորից գլուխը բարձրացրեց հպարտ և հա-
յացքն ուղղեց ժողովականներին վրա: Վարդապարտ և
նրա չուրջը նստածները հայացքները փախցնում էին
Վերապի հայացքից:

— Ո՞վ ա ուզում խոսել նամակի մասին, — ծանր լը-
նությունը մի պահ խղից Վերապի հնչեղ ձայնը: Պա-
ռասխան չկար: Վերապի ձայնը, ինչպես հաստակին
բնկնող մի յերկաթի կտոր, գրնդաց և ապա նորից ամեն
ինչ բեց: Լուսթյունը, ինչպես ծանր պղինձ, նստեց
Վերապի ուսերին և վոնց վոր մեկը սղմելիս լինել կո-
կորդը...

Գրիչան նստած տեղից վեր կացավ, մի սրահ նայեց ժողովականներին և ձեռքով ճակատը շփելով սկսեց.

— Ձե՞ք խոսում: Ըտհե՞նց եք կատարում ձեր վրա դրված պարտքը. ուզո՞ւմ եք, վոր շախտի ևս դրու-
թյունն ալիքի հետու գնա: Դուք սպասում եք դործա-
բանին: Ձեր ընկերները սթափեցնում են ձեզ, ցանկա-
նում են ողնել, բայց դուք ձեն չեք հանում, վախենում
եք ձեր կաշվից: Բա ել ի՞նչ յերեսով կարող եք առել,
վոր մենք պրոլետար ենք «Իլլիչի» անվան շախտում:
Գրիչան մեկ կանգ առավ: Հանկարծ մեկը տեղից վեր
կացավ, ընդհատեց նրան.

— Ընդունում ենք, նամակն ընդունում ենք...

Այդ մի քանի բառն ասեա լեզու դրեց բոլորի փակ-
ված բերաններին և նրանք համարյա դռնեցին միա-
բերան.

— Ընդունում ենք, ընդունում ենք...

Գրիչան դադարեց խոսելուց. հետո յեւ խոսեցին
Աթանեսը, Ջուրաբը և ուրիշները. նրանք բոլորն ել
այն ելին ասում, վոր պետք է նամակն ընդունել և ինչ
եւ վոր լինի, վերջ առլ շախտի այդ գրությանը:

Մեկը հետեւի չարքից մատը բարձրացնելով առաջ
յեկավ: Յերիտ. բանվոր Մեխակն եր: Վերապը նայեց
Մեխակին, նրա կրծքի «ԿԻՄ»-ին և հիշեց, վոր այդ նը-
շանը մեկ ել մի քանի որ առաջ է իր աչքովն ընկել
չախտումում: Հիշեց նաե, վոր այդ արը Սրապն ու Ար-
շակը գյուղ գնացին, իսկ Մեխակը մնաց... Ու հետո-
քերքովեց, թե հիմա ի՞նչ է ասելու: Մեխակը կարմրա-
տակելով հայտնեց, վոր ինքը նոր և յեկել գյուղից.

— Գաղափարս դեռ խառնի պրոլետարական չի
խոսք եմ տալիս լավ բանվոր դառնում:

Մեխակը տեղը նստելիս իր վրա սեւեռած տարալ
Վիրապի և մյուսների դարձանք ու հիացմունք արտա-
հայտող հայացքները: Մեխակի տեկեղծ խոսքերը հի-
ացմունք ելին ներշնչել յաղներին:

Հետո խոսեց Վարդանը—ազվամաղ շրթունքով,
թխահեր և նույնպես թուխ աչքերով: Նա վերջին որերը
չառ եր մտածել ու զգացել: Յերբ կանգնում եր ու նու-
յնում այդ պղնձագուլն գորշ ու վիթխարի լեռներին,
սիրտը թնդում եր, ասեա նոր եր նրանց տեսնում: Յեր-
կար նայում եր լեռներին, մի «տ'իս» քաշում, իր դա-
ւարկ ու անհող որերը հիշելով: Յերբ չախտն եր մրա-
նում, վողեորվում եր, ասեա այնտեղ պայքարի յեր
գնում և հաստատ գիտեր, վոր հաղթանակով և վերա-
դառնալու:

Որերն այդպես փոխեցին նրան:

Վարդանը ցանկանում եր իրեն հուզող խնդիրների
մասին ասել, պատմել ամենքին, թեկուզ սարերին, քա-
րերին ու հոսող ջրերին, վոր թեթևանա սիրտը: Այժմ
յեկել եր այդ տեղը:

Խոսում եր և խոսելիս ժպտում ելին աչքերը և այդ
աչքերում նրա մտքերը կարելի յեր կարդալ: Աչքերո
փոքրանում ելին ժպտալիս և նմանվում հասած սե-
թղերի:

Ժողովի վորոշումների մեջ կային նաե հետեւյալ
կետերը, վոր վերջում կարդաց Վիրապը:

— Ընդունել պլավկայի ցեխի բանվորներին նամակը
և հենց վաղն եղ մասին դրել նրանց. դրել, վոր
խկապես մենք արժանի կլինենք «սե տախտակի», յեթե
չկատարենք ձեր խնդիրները: Բայց կաշխատենք չար-
ժանանալ: Յեւ հույսով ենք: Վաղվանից ամբողջ «Իլի-

չը» հայտարարում ենք հարվածային, ըմբռնում ենք պրան-
ները կատարմանը, մինչև 1() ըդ տարեկարձը: Սիմուլ-
յանաները, կեղծ հարվածայինները, յեթե կարձ ժա-
մանակում չուղղեն իրենց, դուրս են արվելու գործից:

Բանաձևվը կարգալիս Վերադի քրտնած ճակատից
մի կաթիլ աղի քրտինք ընկավ թղթի վրա և սկսեց դան-
դաղ ցած սահել:

Վերադը դադար չունեք, չախտից-չախտ եր վա-
ղում: Մեկ-մեկ յերեվում եր գրասենյակում, պատաս-
խանում իրեն սպասող բանվորներին, խորհուրդներ
տալիս գրասենյակի աշխատակիցներին և նորից վաղում
դեպի ցեխերը, չախտերը: Ամենից շատ «Իլիչ» եր գր-
նում, միտքը միշտ աշխտեղ եր... տեսնում եր նրանց
աշխատանքը ու խնդում եր, ժպտում:

— Չե, — մտածում եր նա, — կամաց-կամաց յեռան-
դի յեն գալիս: Յեվ յերբ տեսնում եր «ԿԻՄ»-ը կրծքին
Մեխակին և աղվամաղ չրթուներով ու թղերի պես ժպտա-
ցող աչքերով Վարդանին, — ուրախությունից ուզում եր
դնալ, հենց աշխատանքի տեղը գրկել, համբուրել նը-
րանց ճակատը: Չե, վեր Մեխակի, Արշակի ու Սրապի
նման քրտնեղ չզցեց և դյուղ չգնաց: Իսկ Վարդանը թո-
ղեց սիմուլյանտ ընկերներին և ուղիղ ճանապարհ բռն-
եց:

— Ապրեք, տղերք ջան, — ասաց բարձրաձայն, —
դու չաղ եք աշխատում, հարալ ըլի ձեր կերածը: Համա
գեւ շատ պտկառություններ, շատ խորդ ու բորդ տե-
ղեր ունենք: Հա՛, ես չարթի վերջում, յերեք հատ «ալ-
մադնի բուրենի» յենք ստանալու: Մինը ձեզ — «Իլիչի»
չախտին կտանք:

— Պա՛-պա՛ -պա՛, — գլուխը թափ տալով խոսեց
Վառվը, — ես վախան ել մեր քեֆին քեֆ չի հասնի:

— Վախիլ մի, ախպեր Վերադ, — ասում եր Ջու-
րարը, ձեռքը նրա թիկունքին խփելով, — թե բուրենին
չստանանք ել, դիշեր ու ցերեկ կձգենք, մեջքներս քա-
րին ու հողին կքսենք, համա ես խայտառակությունը
մեկ վրա չենք թողնի: Դու միայն Երզմանի և եզ սի-
մուլյանաների հարցը պարզի:

— Հա՛, աչքներդ լիս, տղերք ջան, յերեք սրից հե-
տո ձեզ համար նոր ինժեներ ա գալու:

— Երզմանի տե՞ղը, — հետաքրքրությամբ հարցրին
բոլորը:

— Այո՛. համա դուք են հարցրեք, թե ո՞վ ա գա-
լու յե՛...

— Ո՞վ...

— Վեց տարի առաջ մեխանիկական բաժնում մի
յերիտասարդ յենթապարզիտ կար Արսեն Բարսեղյան
ազգանունով: Նա Մոսկով դեպք համալսարանում սովո-
րելու: Ենթան ել խելոք ու բնդունակ եր — տեղովը խել-
քի բուն... Տարիներն անցան ու բոլորս մոռացանք նը-
րան: Հիմա առում են լեռնային ֆաբրիկատը վերջա-
ցրել ա, ես վերջին յերկու տարումս ել Ուրալի չախտե-
րում ինժեներ ա յեղել: Հիմա դրան ուղարկում են մեկ
մոտ, Երզմանի տեղը:

Շախտյորների մեծ մասը ճանաչում եր Արսեն Բար-
սեղյանին: Յեվ յերբ լսեցին այդ լուրը, ուրախությու-
նից խոսք չգտան ասելու: Այդ պահին, նրանց դեմքին
յերջանկության ժպիտն եր խաղում: Այդ առաջին
դեպքն եր նրանց մոտ, վոր իրենց չարքերից յեխած բան-
վորը հասնեք մինչև այդ բարձրությանը — ինժեներու-
թյան:

— Թող դա մեր յեղբայրը, մեր ընկերը,—ուրախությունից խեղդված աղաղակով դռնէն Գրիշան,—ա՛յ ու՛մ սիրտը կերվի մեր յերկրի համար, պղնձի համար... թե չէ գերմանացու ցալը չա՛տ ա կտրւում մեզ համար:

Շախտյորներն սկսեցին յեռանդով քլունդները վար բերել, մտքներում Արսեն Բարսեղյանը՝ ասես նա յեղհենց այդ պահին իրենց հետ, իրենց կողքին աշխատում էր:

— Հետո, ընկեր Վիրապ,—գլխէն նրան շախտյորներից մեկը,—Վարդապարն ու մի 3-4 հոգի էլ իրենց հին ձեռքն են դնում: Այ, գնալիս ծովի 3-րդ շախտ, կտեսնես նրանց աշխատանքը:

— Եղ հարցը ես չարթում իր լուծումը կտանա, նոր բանփորներ կփարձենք,—պատասխանեց Վիրապը. նա դուրս գնալիս թեքվեց 3-րդ շախտը: Մի քանի բանփոր աշխատում էին, իսկ Վարդապարն ու մի ուրիշը պառկած, քնած էին: Վիրապն արթնացրեց նրանց և մյուս շախտյորների ներկայութեամբ արձանագրութեան կազմեց:

Դուրս գնալիս Վիրապը շախտի բերանում հանդիպեց չորս բանփորի: Դործարանի պլավիլայի բանփորներն էին: Այդ որն իրենց հանգստի որն էր, յեկել էին աշխատելու շախտում: Վիրապը հերթով պինդ սեղմեց նրանց ձեռքը: Մի փոքր հարց ու փորձից հետո նրանց հետ նորից շախտ վերադարձաւ:

Դրսում ցրտերն արդեն ընկել էին, յեղյամբ նոր և սուր հատիկների ցանցով պատել էր պղնձի բարձր սարերի կտաւներն ու լանջերը: Այդ դիչեր այնքան ցուրտ էր յեղել, փոր դրսում փխրուն քարերը ճաքճքել

էին: Բայց ներսում, շախտյորների շաղիկները վողողվել էին քրտինքի մեջ:

Անդնդախոր ձորերում գնացքն առաջ էր սլանում:

— Ո՛ւ... ո՛ւ... ո՛ւ...—սուլում էր չոգեչարժը և թնդում էին ձորերը; արձագանքում այրերը:

Գնացքը վնչաց, հեվաց և կանդ առավ գետտիին ընկած փոքրիկ կայարանում: Վազոններից մեկի վրայից իջան մի խումբ բանփորներ. նրանք հինգ րոպե սպասեցին պերրոնում, մինչև գնացքը նորից հեվալով ճանապարհ ընկաւ, կորչելով ձորերի կեռամաններում:

Վազոնից իջնող խումբը մոտակա երեքարկայանի բրիգադան էր: Շախտերն էր գնում աշխատելու, յեղբայրական ոգնութեան ցույց տալու իր բանփոր ընկերներին: Վոչ մի դորժիք չկար նրանց մոտ: Միայն յերկու կապոց ունեին—մեջները մանր-մունր իրեր: Բանփորներից ամեն մեկն իր ուժը, իր զույգ ձեռքերն էր նվիր տանում շախտերին: Այդ էլ բավական էր: Շախտերին էլ հենց դրանք էին հարկավոր: Բայց չեմփիկյան ուժ ու կորով և մագուրտ ձեռքեր:

Բրիգադը բաղկացած 30 հոգուց բարձրանում էր մեծ լեռան կրժքով: Գնում էին խումբ խումբ, դրուցելով կտտակելով: Յերբ մոտեցան լեռան պաղաթին, նրանց խմբով դիմափորեցին «Խիչի» և մյուս շախտերի բանփորները. նրանք նույնիսկ հետները մի դրոշակ էլին վերցրել. դրոշակը փոփոխում էր աչնան քամու բերանին, բարի պալուտ հայտնում յեկողներին:

Շախտյորները բրիգադին դիմափորեցին ցնծութեամբ և մի պահ «կեցցե՛» և «ու՛ոա՛» աղաղակելով: Ձեռքերը պարզած, սրտանց բարեմեցին մեկ-մեկու

թեկուզ և առանց ճանաչելու, փոխադարձ յայտարար
ելար: Շախտյորների բարախությանը չափ չկար: Նը-
րանց վտարը դեռին չէր առնում: . . . Բրիգադը չընեց ցե-
խերը, ափումըր, հիվանդանոցը, ապա հանգստանա-
լու գնաց հանրակացարանները՝ յերեկոյան սմենայի
հետ աշխատանքի դուրս գալու:

Գերմանացի ինժեներներ Երգմանը դեռ յերեկ գործե-
րը հանձնեց Արսեն Բարսեղյանին, իսկ ինքը նշանակվել
էր նրա անդակալ:

Արդեն ստացվել էին յերեք «արձագնի բուրենի»
մեքենա, վորոնցից մեկը գործի յեր դրվել է «Իլիչի» գըլ-
խափոր շախտում:

Այդ նորությունները—յերեք մեքենայի ստաց-
վելը, ինժեներ Բարսեղյանի և այժմ էլ բրիգադի գա-
լը—ուումըի պես թոավ ցեխից ցեխ, շախտից—շախտ
և հանրակացարանից—հանրակացարան: Գրասենյակներ
բում էլ այդ նորություններն էլին պտտվում:

Յերեկոյան բրիգադան բաժանվեց չորս խմբի: Մի
խումբը «Ջափարիձե» գնաց, իսկ յերեքը՝ «Իլիչ»: Նը-
րանց հետ շախտերը գնացին նաև յերեկոյան հերթին
աշխատող շախտյորները և Վիրապն ու ինժեներ Բար-
սեղյանը: Նրանք բրիգադներին բացատրում էին շախ-
տերի կյանքը, ցույց տալիս, վոր այժմ իրենց մոտ
կյանքն այն չէ, ինչ վոր յեղել է անցյալի սեվ որե-
րում:

— Հին ժամանակ, — բացատրում էին բրիգադ-
ներին, — բանփորի կյանքն ապահով չի յեղել: Այ, ես
սրտնեք, ստատապը, տեռնում էք, փոտում, ընկ-
նում էին: Շատ ա պատահել, վոր հողը նոստի, շախ-

տը ծածկելա և բանփոր էրը մնացել են ներսը, վոչնչա-
ցել (սում սիրտն եր ցավում նրանց համար): Իսկ հի-
մա . . . դիտեք էլի, ինքներդ էլ բանփոր եք: Վերցնենք
հենց մեր շախտը: Արդեն մի հատ բուրենի յենք ստա-
ցել — դա գործը շատ ա առաջ տանում: Յերկու վերե-
լակ ունենք, շուտով մի քանիսն էլ կտարբենք:

Բրիգադները տեղ հասան և առնելով քլունդները,
հին շախտյորների հետ միասին անցան աշխատանքի:

Ահա «Իլիչի» վտար շախտերից մեկը: Վարդանի
հետ, հենց կողք-կողքի, աշխատում է նաև նորեկ բրի-
գադիրը: Դրա ներկայությունը վողեվորում է Վարդա-
նին և նա ավելի պինդ և զարկում քլունդը: Բայց չա-
պիկը խանդարում է թեերի աղատ շարժումներին: Ու
նա ձեռքերի մի աբաղ շարժումով շապիկը պոկում է
մարմնից: Մարմինը քրտինքից պսպղում է ելեքտրական
լույսի տակ, աշվամաղը թաց յեղել քրտինքից: Ողա-
տար խողովակի ծորակը ծղրտում է և ցովություն է
փռում քրտնած մարմիններին, մաքուր ող տալիս շախ-
տյորներին աբաղ չնչող թոքերին: Այսպես և է «Իլիչի»
մյուս ճյուղերում ու մնացած բոլոր շախտերում:

Վարդանը աշխատելու հետ միասին մտածում էր,
վոր իրենք դրսում, — դրասենյակում սոցմբցման պայ-
մանագիր են կնքել: Հիշում էր նաև պլավկայի ցեխի
բանփորների նամակը և դրսում, շախտի ճակատին
փակցրած լոպոնդները:

— Ամոթ ա հետ մնացողին, — մտածում էր Վար-
դանը, — էլ ինչո՞ւ եմ շախտերում մեծացել, վոր չպի-
տի մրցում տանեմ, կատարեմ իմ տված խոստումը:

Հարվածը հարվածից թափով էր լինում Վարդանի
ձեռքում, ուժերը լարվում էին, լարվում էին մկան-

ները: Այսպէս էլին աշխատում նաև մյուս շախմատորնե-
րը — բրիգադներին հետ մըցման դուրս յեկածները:

Բրիգադի գալը, փորպէս մի թարմութեան հոտանք,
մտալ շախմտերի խորքերը և հորդաուտա ալիքի ուն
բարձրացալ բոլորի յեռանդը:

Գրասենյակի աշխատակիցներն առաւոտոյան ձեռ-
քից-ձեռք էլին առնում «Իլիչին» տասնապետի ներկա-
յացրած «տեղեկանքը» և չվարած մնում:

— Միթե այսպէս կարճ ժամանակում կարելի չե-
այսչափ աշխատանք կատարել, — զարմանում էլին աշ-
խատակիցները: Շախմատի դուսնը համաքօմ իլիչա-
կանները մյուս շախմատորներին փոզեփոքոված պատ-
մում էլին, թե յերեկ ինչպէս էլին «հանքը ուտում»
բրիգադիւնների հետ միասին:

— Աչքներդ բաց պահէք, ձեզանց անցնելու յենք,
— ձեռքերը միմյանց քսելով պարծեցալ Զուրարը,
«Հոկտեմբեր»-ի շախմատորների մոտ:

Սուլիչը խիւսից բոլորը մեկնեցին դեպի շախմտերը:
Իլիչականներին թվաց, թե կովում իրենց ոգնութեան և
յեկել մի բանակ և այժմ նրանց հետ մեկտեղ գրոհում
են դեպի «ճակատ»:

Ինժեներ Բարսեղյանը և Վիրապը պտտւում էլին
արհեստանոցի մոտ և ինչ վոր գործիքներ առնողում:
Շախտ գնացողները նկատեցին Բարսեղյանին և մտքնե-
րում համեմատութեան գրին երգմանի հետ: Ինչ հա-
մեմատութիւն կարող եր լինել: «Սարի ու ձորի տար-
բերութիւն կա»:

Այդ առաւոտը բոլոր առաւոտներէից պարզ և բոլոր
առաւոտներէից գեղեցիկ թվաց իլիչականներին: Սուլիչը

խիւսից և նրանք միասնաբար մեկնեցին դեպի «ճակատ»:

Որերը քայլելով առաջ էլին գնում և աչքան ևր մո-
տեցել մեծ 10-րդ տարեդարձը, վոր ասես պզտիւմ եր
նրա քայլերի դոփուներ, նրա շունչը:

Բարսեղյանը և Վիրապը պտուցում են.

— Ուրեմն, ընկեր Բարսեղյան, ասում ես էլի, վոր
մի չարաթից հետո կարող ենք պլանը կատարել:

— Այո, այո: Ես յեռանկով, վոր աշխատում են
մեր տղերքը, սարերն ել հեն դիմանա նրանց, վոչ մի-
այն պլանները:

— Ե՛, ընկեր Բարսեղյան, — հոգոց և քաշում Վի-
րապը, — լավ ժամանակ յեկար: Դու չտեսար, թե ինչ
սեռակ սիմուլիանտներ ունեյինք — Արշակը, Սրապը,
Վարդապարը... ասենք դու Վարդապարին տեսար: Են
եր էլի, վոր մեկել որ ճամբու դրինք մի քանի լալիքի
հետ: Լավ ա, — քիչ հետո խոսեց Վիրապը գլխարկը
հետ դնելով և բացելով ճակատը, — մեր յերկրի տարե-
դարձին սեւերես հենք դիմաթորի և պլավկայի ցեխին
մի յաղաթին նամակ կդրենք:

— Կդրենք, ընկեր Վիրապ, կդրենք, դարդ մի ա-
նի, — լավեց Բարսեղյանի մտերիմ և սրտացալ ձայնը:

Վիրապն ուշ յերեկոյան վերադարձաւ գրասենյա-
կից: Հանրակացարանում և դրսում ձորերի պես խոր
յոռութիւն եր: Դրսից միայն ողամուղ մեքենայի և դի-
ղելի յերդն եր լսվում: Վիրապն անկողնում մեջքի վրա
պառկած՝ հայացքը առաստաղին եր մեխել: Յերկար
մտածում եր «Իլիչում» կատարվող աշխատանքի մա-
սին: — Միթե յեթե սրանք չգային, հիմա ել առաջվա
որին կլինէին աշխատանքները, — մտածում եր, յերբ

հանկարծ աչքն ընկավ Զուրարի թախտին. — նրա հետ
միևնույն անկողնում քիչ քիչ երևալ էր իր ընկերներից մե-
կը: Նրա ձեռքն ընկել էր Զուրարի վզին, ասես կարծիք
զրկել էր նրան: Մի քանի ժամ անաչ յերկուսն էլ չբրտ-
նած մրցում էին, թե ով չափ աղնձահանք կբանդի,
խիկ հիմա միտախն քնել, «ճիտ» են արել: Վաղը նորից
մրցման դուրս կդնեն յերակի համար:

Գիշերը հեռոճհատ խորանում էր, ողը հանդարտ-
վում էր քաղցր մտքերը ուտում էին վերապին, նա չուտ
չուտ չուտ էր գալիս կողերի վրա: Իդուր: Քուներ չէր
տանում:

Վերապի աչքի անաչ էին շախտերը, այնտեղ աչ-
խատող իր ընկերները: Ասես հեռվից, չափ հեռվից մի
քաղցր յերգի ըստակ ձայն էր հասնում իրեն և յրանդ-
ները զզրվեցնում էին սարերի խորքերը:

— Դրը՛նդ... դրը՛նդ...

Յերգը հեռոճհատ ուժեղանում էր, թափ անում,
ասես միլլիոնների թոքերից էր հյուսվում... Յերգի
մեջ մի ձայն այնքա՛ն հստակ էր հնչում և այն-
քա՛ն զուլալ էր հոսում վերապի ականջին: Այդ ձայնը
«Իլիլի» շախտերիցն էր գալիս:

Աննկուն կամքի, անսպառ ուժի և ձուլված միտ-
նության քաղցր յերգն էր ունկնդրում վերապի:

Հաղթանակի և վստակության յերակի յերգն էր այդ:

1930 թ.

30714

ԳԻՆԸ 40 ԿՈՊ.

ԱՐՄ. ԿԱՄԱԶՅԱՆ

Վ Յ Օ Ր Յ

Գոսիզդատ ՍՍՐ Արմենի.
Երևան—1930